

Väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö

Yleisopas

Sisäministeriö

Sisältö

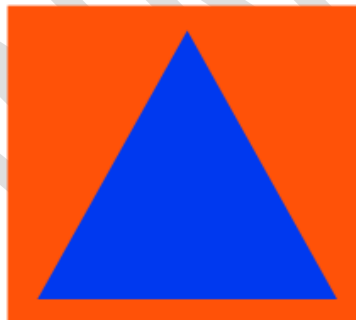
1	Johdanto	4
1.1	Oppaan tarkoitus	5
1.2	Velvoite suunnitella väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö	6
2	Taustatietoa väestönsuojista	7
2.1	Väestönsuojien toimintaperiaate	7
2.2	Määräys väestönsuojien käyttöönotosta	9
2.3	Kenelle väestönsuojat on tarkoitettu?	9
2.4	Väestön varoittaminen ja suojauminen	10
2.5	Mitä suojaustujan kannattaa huomioida?	11
3	Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman laatiminen.....	13
3.1	Vastuu suunnitelman laatimisesta ja päivittämisestä	14
3.2	Suunnitelman sisältö	15
3.3	Dokumentointi	15
3.4	Suunnitelman päivittäminen	16
4	Varautuminen väestönsuojan käyttöönottoon.....	17
4.1	Organisoituminen	18
4.2	Materiaalinen varautuminen	19
4.3	Käyttöönottoon liittyvät tehtävät	20
4.3.1	Tilojen tyhjennys ja valmistelu	20
4.3.2	Rakentaminen ja varustelu	23
4.3.3	Tekniikan käyttöönotto.....	27
5	Varautuminen suojautumiseen ja väestönsuojan käyttöön.....	30
5.1	Suojautumisen aikainen tehtävänjako	30
5.2	Väestönsuojaan siirtyminen	31
5.3	Väestönsuojan käyttövaiheet	32
5.3.1	Ohituskäyttö.....	33
5.3.2	Sulkukäyttö	34
5.3.3	Suodatuskäyttö.....	35
5.4	Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi	36

5.5	Varautuminen ongelma- ja vaaratilanteisiin	39
6	Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmasta tiedottaminen ja asianomaisten perehdyttäminen.....	41
7	Väestönsuojiiin liittyvä valvonta ja ohjaus	43
7.1	Pelastusviranomaisen suorittama valvonta	43
7.2	Pelastusviranomaisen ohjaus ja neuvonta	44
	Liite 1: Sanasto ja keskeiset käsitteet	45
	Liite 2: Väestönsuojan materiaalit ja varusteet	48
	Lähteet	50

1 Johdanto

Pelastustoimesta annetun valtioneuvoston asetuksen (407/2011) 2 §:n 2 momentissa velvoitetaan selvittämään pelastussuunnitelmassa, miten omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa. Kohteissa, joissa on väestönsuoja, väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö suunnitellaan osana pelastussuunnittelua.

Väestönsuojelulla tarkoitetaan siviiliväestön suojelemista aseellisen hyökkäyksen aiheuttamilta ja sen aikaisilta muilta vaaroilta. Väestönsuojeluun liittyviä toimintoja ovat muun muassa väestön varoittaminen, evakuointi, väestönsuojiiin suojautuminen sekä sammutus- ja pelastustoiminta. Geneven yleissopimuksen I lisäpöytäkirjan (82/1980, VI luku 66 artikla) mukaan väestönsuojelun kansainvälisenä tunnuksena käytetään sinistä tasasivuista kolmiota oranssilla pohjalla, joka on esitetty kuvassa.

Kuva Väestönsuojien tunnus on sininen tasasivuinen kolmio oranssilla pohjalla.

Väestönsuojat on suunniteltu sodan ajan käyttöä varten ja ovat tärkeä osa väestönsuojelun kokonaisuutta. Väestönsuojia on rakennettu Suomessa 1930-luvulta alkaen, ja ne ovat luonnollinen osa rakennettua ympäristöä. Väestönsuojia rakennetaan suurimpien rakennusten yhteyteen eli sinne, missä tarve väestön suojaamiselle on suurinta ja ihmisiä on paljon. Väestönsuojia on rakennettu usein kerros- ja rivitaloihin, kouluihin, sairaaloihin, kauppakeskuksiin, toimistorakennuksiin sekä muihin julkisiin ja yksityisiin rakennuksiin.

Pelastuslain (379/2011) 76 §:n mukaisesti väestönsuoja on voitava ottaa käyttöön 72 tunnissa. Jotta väestönsuojan käyttöönotto onnistuu tässä ajassa ja suojaa voidaan tarvittaessa käyttää sille tarkoitetulla tavalla, on huolehdittava väestönsuojan kunnossapidosta. Lisäksi väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö on suunniteltava etukäteen.

Pelastussuunnitelmassa tulee selvittää, kuinka omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa (valtionneuvoston asetus pelastustoimesta 2 § 2 mom.). Väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö suunnitellaan siten osana kohteen pelastussuunnitelmaa. Pelastussuunnitelman laatimisesta vastaa rakennuksen tai kohteen haltija (pelastuslaki 15 §:n 1 mom.).

Väestönsuojat eivät ole ainoa keino suojata väestöä. Muita suojautumiskeinoja ovat väestön omaehtoinen siirtyminen turvallisemmille alueille, väestön evakuointi viranomaisten toimesta, sisälle suojautuminen ja tilapäisten väestönsuojien rakentaminen. Väestön suojaamisessa hyödynnetään kaikkia toimenpiteitä kulloinkin tarkoituksenmukaisella tavalla.

Kuva Suojautumisen keinoja asevaikutuksilta poikkeusoloissa.

Poikkeusoloissa asevaikutuksilta suojautuessa hakeudutaan lähimpään väestönsuojaan tai mahdollisimman vahvojen rakenteiden suojaamaksi, kuten rakennuksen keskiosiin. Suojautumistilanteessa varoituksen ja vaaran välillä on hyvin vähän aikaa, jolloin pitää välttää ulkona liikkumista ja suojautua nopeasti.

1.1 Oppaan tarkoitus

Oppaan tarkoituksena on tukea väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman laadintaa. Oppaassa ei oteta kantaa väestönsuojien yksityiskohtaisiin ratkaisuihin, koska ne vaihtelevat kohteittain.

Opas perustuu säädöksissä asetettuihin velvoitteisiin. Velvoitteiden lisäksi oppaassa kerrotaan hyväksi todettuja käytäntöjä ja suosituksia, jotka voivat helpottaa suunnittelutyötä. Hyvät käytännöt ja suositukset ovat vapaaehtoisia tapoja toimia, eivätkä ole miltään osin ehdottomia tapoja toimia, toisin kuin säädösten velvoitteet. Oppaassa on pyritty huomioimaan yleisellä tasolla kaikki väestönsuojat koosta ja suojaluokasta riippumatta.

Oppaan pääasiallisena kohderyhmänä ovat rakennuksen haltijat, omistajat ja toiminnanharjoittajat, näille palveluita tuottavat tahot, väestönsuojan käyttäjät sekä pelastusviranomaiset.

Opas on laadittu osana *Omatoiminen varautuminen poikkeusoloihin* -hanketta. Hankkeessa laadittiin kolme opasta: "Pelastussuunnitelma", "Väestönsuojien kunnossapito

ja toimintakunnon tarkastus” sekä ”Väestönsuojien käyttöönotto ja käyttö”. Hanketta rahoitti Palosuojelurahasto.

1.2 Velvoite suunnitella väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö

Pelastuslain 15 § 1 mom. velvoittaa laatimaan pelastussuunnitelman kohteisiin, jotka on tarkennettu pelastustoimesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:ssä. Velvoite laatia pelastussuunnitelma koskee muun muassa asuinrakennuksia, joissa on yli kolme asuinhuoneistoa, kouluja, kauppakeskuksia ja yli 400 neliömetrin myymälöitä, vähintään 50 hengen työpaikkoja, hoitolaitoksia, majoitusliikkeitä, kirkkoja, kirjastoja ja niin edelleen. Kaikissa näissä kohteissa ei kuitenkaan ole välttämättä väestönsuojaa.

Pelastussuunnitelma on kuvaus kohteen pelastuslain 14 §:n mukaisesta omatoimisesta varautumisesta, mukaan lukien varautumisesta henkilöiden suojaamiseen vaaratilanteissa. Pelastussuunnitelmassa on selvitettävä myös, kuinka omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa (407/2011, 2 §:n 2 mom.). Pelastuslain hallituksen esityksessä (HE 257/2010 vp) todetaan, että poikkeusoloja varten tapahtuva omatoiminen varautuminen käsittää varautumisen kohdekohtaisiin väestönsuojelutoimenpiteisiin, kuten väestönsuojien käyttöönottoon ja toimintaan kohteessa poikkeusolojen vallitessa. Aseellisissa selkkauksissa toiminta kohteessa poikkeusolojen vallitessa tarkoittaa esimerkiksi suojautumista väestönsuojaan ja sen käyttöä. Näin ollen, jos kiinteistössä on väestönsuoja, on osana pelastussuunnittelua kohteeseen laadittava suunnitelma väestönsuojan käyttöönotosta ja käytöstä. Kohteissa, joissa ei edellytetä laatimaan pelastussuunnitelmaa, on kuitenkin tarpeellista suunnitella, miten väestönsuoja otetaan käyttöön ja miten sitä käytetään. Suunnitelma olisi hyvä laatia kirjallisesti.

Koska velvoite suunnitella väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö sisältyy pelastussuunnitelman laatimisvelvoitteeseen, vastaa myös siitä sama taho kuin pelastussuunnitelman laatimisestakin eli rakennuksen tai kohteen haltija.

2 Taustatietoa väestönsuojista

Väestönsuojat antavat siviiliväestölle suojaa sotilaallista uhkaa vastaan. Suomalaiset väestönsuojat on suunniteltu antamaan suojaa asevaikutuksilta ja rakennussortumilta sekä ionisoivalta säteilyltä ja myrkyllisiltä aineilta (pelastuslaki 74 §). Väestönsuojien suojauskykyyn vaikuttavista tekijöistä, kuten väestönsuojan rakenteista, laitteista, varusteista ja kunnossapidosta, on säädetty tarkemmin valtioneuvoston ja sisäasiainministeriön asetuksissa.

Suurin osa väestönsuojista on kiinteistökohtaisia väestönsuojia, jotka rakennetaan rakennuksen rakentamisen yhteydessä, kun rakennuksen koko on riittävän suuri. Useampaa kiinteistöä varten voi olla rakennettu myös yhteisiä väestönsuojia. Rakennukset ja siten myös väestönsuojat voivat olla yksityisen tai julkisen tahon omistuksessa. Joihinkin kaupunkeihin on rakennettu lisäksi yleisiä väestönsuojia suojaamaan liikkuvaa väestöä sekä täydentämään suojapaikkojen tarvetta.

2.1 Väestönsuojien toimintaperiaate

Väestönsuojan rakentamista, laitteita ja varusteita koskevat säädökset ovat aikojen saatossa hieman muuttuneet, minkä takia eri aikoina rakennetut väestönsuojat poikkeavat toisistaan jonkin verran rakenteeltaan ja laitteistoiltaan. 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa rakennetuissa väestönsuojissa on muun muassa erilainen ilmanvaihtolaitteisto kuin uudenaikaisemmissa suojissa. Kuvassa on esitetty väestönsuojan ilmanvaihtolaitteistoja 1960- ja 1990-luvuilta. Lisäksi suojan varusteet, kuten vesisäiliöt, ovat olleet eri vuosikymmeninä erilaisia.

Kuva Eri-ikäisten väestönsuojien laitteet voivat olla ulkoasultaan erilaisia, mutta toimintaperiaate on sama. Kuvassa on vasemmalla 1960-luvulla rakennetun C-luokan ja oikealla 1990-luvulla rakennetun S1-luokan väestönsuojien ilmanvaihtolaitteistot. (Kuvat: Sisäministeriö)

Väestönsuojia on hyvin erikokoisia; suojissa voi olla suojapaikkoja muutamista kymmenistä jopa useille tuhansille henkilöille. Suurten väestönsuojien tekniikka poikkeaa jonkin verran pienemmistä teräsbetonisuojusta, ja tekniikan käyttö vaatiikin niissä erityistä osaamista. Edellä mainituista eroista huolimatta väestönsuojien toiminta- ja suojautumisperiaate on kuitenkin pysynyt Suomessa ennallaan koko väestönsuojien rakentamisen historian ajan.

Kaikille väestönsuojille on yhteistä se, että ne kestävät vahvojen rakenteidensa ansiosta hyvin tavanomaisia asevaikutuksia, mukaan lukien rakennuksen sortumisen väestönsuojan päälle. Väestönsuojissa on yleensä vähintään kaksi toisistaan riippumattonta poistumistietä, joiden rakenteet ovat vahvistettuja. Myös maan alle rakennetuissa väestönsuojissa on erillinen hätäpoistumisreitti, jonka kautta suojasta pääsee poistumaan, vaikka rakennus olisi sortunut väestönsuojan päälle. Poikkeuksena tästä ovat alle 20 m² kevyet väestönsuojat, joita rakennettiin vuosien 1991–1999 aikana.

Väestönsuojassa on oma ilmanvaihtolaitteensa, joka toimii myös ilman sähköä. Ilmanvaihtolaitteen avulla suojaan tuleva ilma voidaan tarvittaessa suodattaa myrkyllisiltä

kaasuilta tai radioaktiivisilta aineilta. Ilmanvaihtolaitteen lisäksi väestönsuojan ilmanvaihtojärjestelmään kuuluu jakokanavisto, jonka kautta ilma jaetaan suojatilaan, sekä ylipaineventtiilit, joiden kautta ilma johdetaan ulos suojatilasta. Normaaliolojen ilmanvaihto suljetaan käyttöönoton yhteydessä tiiviisti sulkulaipoilla.

Muita keskeisiä väestönsuojan rakenteita ja laitteita ovat muun muassa viemärin sulkuventtiili, jonka avulla myös tilan viemäri saadaan suljettua ilmatiivisti, sekä ylipainemittari, jonka avulla voidaan tarkkailla sitä, kuinka paljon suojatilassa on ylipainetta. Myös puhelinten ja muiden viestilaitteiden käyttämisen mahdollistava tekninen järjestelmä on tärkeä osa väestönsuojan varustusta.

Väestönsuojassa tulee olla erilaisia varusteita ja tarvikkeita, jotka parantavat suojautumisen olosuhteita ja mahdollistavat pidemmän oleskelun väestönsuojassa. Tällaisia ovat esimerkiksi varavesisäiliöt ja kuivakäymäläkalusteet. Väestönsuojaan suojautumisen on suositeltavaa tuoda suojautumistilanteessa mukanaan omaan käyttöönsä ruokaa, juomaa ja muita välttämättömiä tarvikkeita, kuten tarvitsemansa henkilökohtaiset lääkkeet.

2.2 Määräys väestönsuojien käyttöönotosta

Väestönsuoja on tarkoitettu antamaan suojaa Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen asevaikutuksilta. Väestönsuoja **tulee laittaa käyttökuntoon, jos** sisäministeriön tai hyvinvointialueen pelastusviranomainen **määrää** pelastuslain 36 §:n nojalla väestönsuojat käyttökuntoon laitettavaksi. Pelastuslain 76 §:n mukaan väestönsuoja sekä väestönsuojeluvälineet ja -laitteet on pidettävä sellaisessa kunnossa, että väestönsuoja voidaan ottaa käyttöön 72 tunnissa. Kun väestönsuoja on saatettu kertaalleen käyttökuntoon ja jätetty valmiustilaan, voidaan sitä käyttää jatkossa nopeaan suojautumiseen. Väestönsuojan **voi laittaa käyttökuntoon** suojan omistajan tai haltijan päätösten mukaisesti **ilman erillistä määräystä** esimerkiksi tilanteissa, joissa Suomen turvallisuuspoliittinen tilanne on kiristynyt.

2.3 Kenelle väestönsuojat on tarkoitettu?

Rakennuksen tai sen läheisyyteen rakennetut väestönsuojat on suunniteltu rakennuksessa asuvien, työskentelevien tai muutoin oleskelevien henkilöiden käyttöön (pelastuslaki 71 §). Väestönsuojaan voi suojautua kuitenkin kuka tahansa suojautumista tarvitseva henkilö, jos hän ei vaaranna muiden suojassa olijoiden turvallisuutta. Geneven

yleissopimuksen (SopS 8/1955) ja sen I lisäpöytäkirjan (82/1980) sekä YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (YK:n yleiskokous, 1948) nojalla väestönsuojaan tulee ottaa sisään henkilöitä niin kauan kun siellä on tilaa.

Väestönsuojat on suunniteltu rakennuksessa asuvien, työskentelevien tai muutoin oleskelevien henkilöiden käyttöön. Väestönsuojaan voi kuitenkin suojautua kuka tahansa suojautumista tarvitseva henkilö, jos hän ei vaaranna muiden suojassa olijoiden turvallisuutta.

Todellisessa suojautumistilanteessa varoituksen ja vaaran välillä on hyvin vähän aikaa. Useimmiten väestönsuoja sijaitsee samassa rakennuksessa kuin sen suunnitellut käyttäjät, jolloin suojautuminen on nopeaa.

Ilmanvaihdon riittävyden perusteella jokainen väestönsuoja on mitoitettu laskennallisesti tietylle määrälle henkilöitä. Tästä syystä väestönsuojaa käytettäessä tulee olla tiedossa, kuinka monelle henkilölle väestönsuoja on mitoitettu. Todellisessa tilanteessa maksimihenkilömäärästä voidaan poiketa esimerkiksi väestönsuojan ilmanvaihdon ollessa ohituskäytöllä, jolloin ilma suojassa vaihtuu hyvin.

Väestönsuojat on tarkoitettu ihmisten suojaamiseen. Väestönsuojat on rakennettava rakennuksessa asuvia, pysyvästi työskenteleviä tai muutoin oleskeleviä henkilöitä varten (pelastuslaki 71 §:n 1 mom.). Lemmikkieläimet on suositeltavaa suojata sisätiloihin, esimerkiksi rakennuksen asuntoihin. Poikkeuksena voivat olla opaskoirat ja vastaavat avustajakoirat, joiden pääsy avustettavansa mukana väestönsuojaan edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 9 §).

2.4 Väestön varoittaminen ja suojautuminen

Sisäministeriön ja hyvinvointialueen **pelastusviranomaisen voi pelastuslain 36 § 1 mom. 1 kohdan nojalla määrätä ihmisiä suojautumaan**. Poikkeusoloissa, kun väestönsuojat ovat käyttöön otettu, niihin **voi suojautua aina myös kunkin oman arvon mukaan**, eikä suojautuminen edellytä viranomaisen erillistä kehotusta tai määräystä. Väestönsuojasta voi myös poistua halutessaan, jos poistuminen ei vaaranna muiden väestönsuojissa olevien henkilöiden turvallisuutta.

Tieto väestöä uhkaavasta vaarasta sekä sen päättymisestä annetaan väestölle viranomaisten varoitusjärjestelmien, eli **ulkohälyttimien (sireenit) ja vaaratiedotteiden kautta**. Jos Suomeen kohdistuisi aseellisen hyökkäyksen uhka, ja väestönsuojat olisi määrätty käyttökuntoon laitettavaksi, käytetään yleistä vaaramerkkiä merkkinä tarpeesta suojautua väestönsuojaan.

On hyvä huomioida, että suorien asevaikutuksien lisäksi pitää suojautua sirpalevaikutuksilta, minkä vuoksi suojautumistilanteessa on vältettävä ulkona liikkumista ja suojaututtava nopeasti. Suojautuessa hakeudutaan lähimpään väestönsuojaan tai sisätiloihin mahdollisimman vahvojen rakenteiden suojaamaksi, kuten rakennuksen keskiosiin.

Kuva Väestön suojautuminen

Yleinen vaaramerkki on minuutin mittainen nouseva ja laskeva ääni tai kuuluttamalla annettu varoitus. Vaara ohi -merkki on minuutin mittainen tasainen äänimerkki. Se ilmoittaa, että uhka tai vaara on ohi. Suojautumistilanteessa on huomioitava, että väestöhälytínjärjestelmä on tarkoitettu ensisijaisesti ulkona liikkuvien varoittamiseen eikä se kata kaikkia alueita. Sireenillä annettu vaara ohi -merkki ei siis välttämättä kuulu suojautumistilanteessa lainkaan väestönsuojan sisälle. Sisätiloissa on hyvä seurata muita viestintäkanavia vaaratiedotteiden varalta.

Jos yleinen vaaramerkki annetaan, siihen liittyy aina viranomaisen antama vaaratiedote. Vaaratiedote luetaan radiossa ja näytetään teksti-TV:n sivulla 112 sekä tarvittaessa myös televisiossa ruudun yläreunassa juoksevana tekstinä. Vaaratiedote julkaistaan myös muun muassa 112 Suomi-sovelluksessa, YLE:n uutisvahtisovelluksessa sekä sivustoilla pelastustoimi.fi ja 112.fi. Vaaratiedotteen tarkoitus on varoittaa vaarallista tapahtumasta ja antaa toimintaohjeita. Kun vaaraa ei enää ole, voidaan antaa uusi tiedote (vaara ohi).

Vaaratiedotteella annetaan myös toimintaohjeita, jos väestönsuojan ilmanvaihtolaite tulee valmistella suodatustilaan esimerkiksi tilanteessa, joka edellyttää suojautumista väestönsuojaan ja samanaikaisesti uhkana on vaarallisten aineiden tai säteilyn aiheuttama vaara.

2.5 Mitä suojautujan kannattaa huomioida?

Hälytyksen tullessa hakeudutaan lähimpään väestönsuojaan. Jos väestönsuojaan ei ehdi muutamassa minuutissa, on suojauduttava sisätiloihin mahdollisimman vahvojen rakenteiden suojaamaksi. Suojautumisaika voi vaihdella muutamasta minuuteista muutama tuntiin. Joskus suojassa voidaan joutua oleskelemaan tätä pidempiäkin aikoja ja myös yön yli. Suojautumistarve voi toistua useita kertoja viikossa tai jopa useita kertoja vuorokaudessa.

Väestönsuojiiin varataan yhteiseen käyttöön vettä. Jokaisen on suositeltavaa lisäksi varata etukäteen henkilökohtaisia tarvikkeita, jotka voi ottaa nopeasti mukaan väestönsuojaan siirryttäessä. Tällaisia tarvikkeita ovat muun muassa:

- omaan käyttöön tarkoitettu ruoka ja juoma, joita voi nauttia lämmittämättä (ei alkoholia)
- henkilökohtaiset hygieniatarvikkeet
- varusteet yöpymiseen ja oleskeluun (esimerkiksi makuupussi ja -alusta)
- otsa- tai taskulamppu, joka toimii paristoilla tai muuten ilman verkkovirtaa
- varavirtalähde matkapuhelimen ja muiden laitteiden lataukseen
- korvatulpat ja silmälaput nukkumiseen
- ajanviete (kirjoja, pelejä, leluja, paperia, kyniä).

Kuva Väestönsuojaan mukaan otettavia tavaroita

Lisäksi poikkeusoloissa sodan aikana on tarpeen **pitää aina mukanaan esimerkiksi henkilöllisyystodistus, omat välttämättömät lääkkeet sekä pieni määrä käteistä rahaa ja juotavaa.**

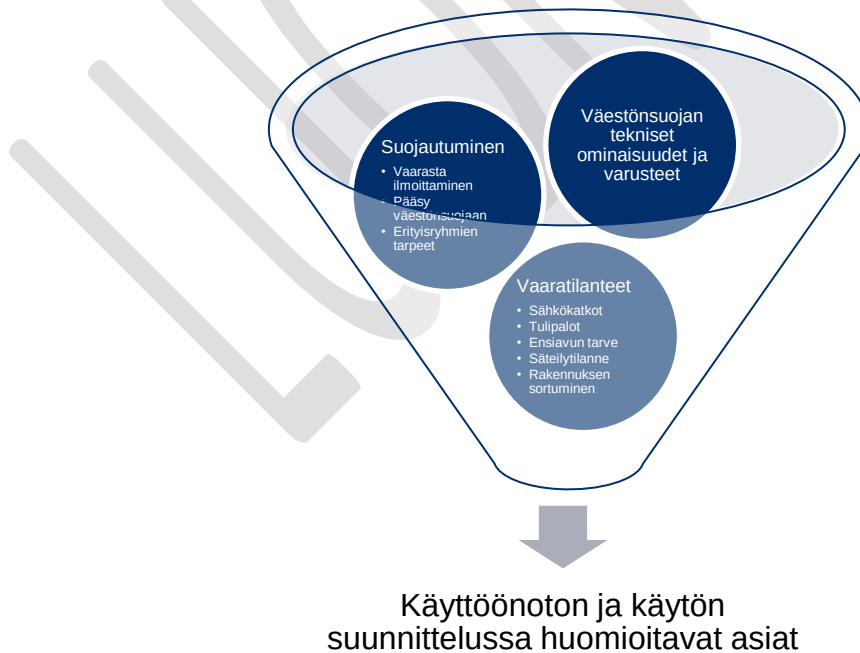
Väestönsuojan käytön turvallisuuden ja viihtyvyyden kannalta on tärkeää, ettei suojaan tuoda alkoholia, huumeita, aseita, lämpöä tuottavia laitteita (esim. kaasukeitintä tai myrskylyhtyä), eikä voimakkaasti tuoksuvia tuotteita.

3 Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman laatiminen

Väestönsuojan käyttöönoton ja käytön suunnittelu aloitetaan perehtymällä rakennuksen väestönsuojaan ja sen toimintaperiaatteisiin. Perehtymisen perusteella on mahdollista arvioida väestönsuojan käyttöönottovalmiutta, suojautujan mahdollisuuksia suojautua sekä sitä, millaisia vaaratilanteita on mahdollista syntyä suojautumisen aikana.

Väestönsuojan käyttöönottovalmiuteen vaikuttaa suojan kunnossapitokäytännöt, tekninen kunto, materiaalien ja varusteiden riittävyys ja kunto sekä kiinteistön käyttäjien osaaminen. Mahdollisuuksiin suojautua vaikuttaa muun muassa henkilöiden toiminta- ja liikuntakyky sekä mahdollisuus saada tietoa uhkaavasta vaarasta ja siirtyä väestönsuojaan.

Suojautumisen aikana syntyviä vaaratilanteita voivat olla muun muassa sähkökatkot, tapaturmat, tulipalot väestönsuojaan tai sen ulkopuolella ilmanottoaukon läheisyydessä sekä säteilytilanne. Lisäksi on varauduttava rakennuksen sortumiseen ja sen myötä hätäpoistumisreitit käyttöön. Kuvassa on esitetty esimerkkejä tekijöistä, joita on hyvä huomioida väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaa laatiessa.

Kuva Esimerkki suunnittelun yhteydessä huomioitavista tekijöistä

Väestönsuojaan perehtymisen sekä tehdyn arvioinnin avulla syntyy näkemys mahdollisista ongelmakohtista ja siitä, mihin seikkoihin suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomioita. Suunnittelun yhteydessä saattaa tulla esiin myös vikoja ja puutteita esimerkiksi väestönsuojan laitteiden tai tekniikan toiminnassa. Puutteet on korjattava suojan käyttöönoton ja käytön mahdollistamiseksi.

Suunnittelutyön johtopäätelmänä syntyy väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma, eli kirjallinen kuvaus varautumisesta väestönsuojan käyttöönottoon ja käyttöön kyseissä kohteessa. **Varautuminen väestönsuojan käyttöönottoon** sisältää muun muassa suunnitelman käyttöönottohetkellä tehtävästä organisoitumisesta, ennakoon tehtävän materiaallisen varautumisen sekä väestönsuojakohtaisen ohjeistuksen käyttöönoton vaatimista toimenpiteistä. Varautumisesta väestönsuojan käyttöönottoon on kerrottu tarkemmin ohjeen luvussa 4.

Varautuminen väestönsuojan käyttöön sisältää muun muassa kuvauksen väestönsuojaan siirtymisestä ja suojautumisen aikaisesta tehtävänjaosta sekä ohjeistuksen väestönsuojan käyttämisestä suojautumisen eri vaiheissa. Oleellinen osa suojan käyttämistä on myös suojautujien ohjeistaminen sekä onnettomuus-, vaara- ja häiriötilanteisiin varautuminen. Varautumisesta suojautumiseen ja väestönsuojan käyttöön on kerrottu tarkemmin oppaan luvussa 5.

3.1 Vastuu suunnitelman laatimisesta ja päivittämisestä

Pelastuslain 15 §:n mukaan pelastussuunnitelman laatimisesta vastaa rakennuksen tai kohteen haltija. Jos rakennuksessa on useita toiminnanharjoittajia, on rakennuksen haltijan laadittava pelastussuunnitelma yhteistyössä toiminnanharjoittajien kanssa. Koska velvoite suunnitella väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö sisältyy pelastussuunnitelman laatimisvelvoitteeseen, vastaa myös siitä sama taho kuin pelastussuunnitelman laatimisestakin.

Väestönsuojia on rakennettu Suomessa kiinteistökohtaisina suojina, yhteisinä väestönsuojina ja yleisinä väestönsuojina. **Kiinteistökohtaisen väestönsuojan** käyttöönoton ja käytön suunnittelusta vastaa rakennuksen (kiinteistön) haltija. **Yhteisen väestönsuojan** käyttöönoton ja käytön suunnittelusta vastaavat kiinteistöt yhteistyössä, jolloin niille syntyy pelastussuunnitelmiinsa väestönsuojaa koskeva yhteinen osuus.

Yleisen väestönsuojan omistaja on useimmiten kunta, jolloin väestönsuojan käyttöönoton ja käytön suunnittelu sekä toteutus on omistajan eli esimerkiksi kunnan vastuulla.

3.2 Suunnitelman sisältö

LAATIKKOON

Pelastussuunnitelmassa on selvitettävä myös, miten pelastuslain 14 §:n mukainen omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa.

(Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011, 2 § 2 mom.)

Valtioneuvoston asetuksen pelastustoimesta 2 § 2 mom. mukaan pelastussuunnitelmassa on selvitettävä, miten pelastuslain 14 §:n mukainen omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa. Pelastuslain hallituksen esityksessä (HE 257/2010 vp) on tarkennettu tämän tarkoittavan muun muassa varautumista kohdekohtaisiin väestönsuojelutoimenpiteisiin, kuten väestönsuojien käyttöönottoon ja toimintaan kohteessa poikkeusolojen vallitessa. Toiminta kohteessa poikkeusolojen vallitessa tarkoittaa esimerkiksi suojautumista väestönsuojaan ja suojan käyttöä.

Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman keskeistä sisältöä on kuvaus siitä, miten kohteessa on ennalta varauduttu väestönsuojan käyttöönottoon ja käyttöön sekä käytännön toimintaohjeet suojan käyttöönottamiseksi ja käyttämiseksi, mukaan lukien suojautujille annettavat turvallisuusohjeet sekä toimintaohjeet onnettomuus-, vaara- ja häiriötilanteissa toimimiseksi.

3.3 Dokumentointi

Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma on osa kohteen pelastussuunnitelmaa, mutta se voidaan ja usein kannattaakin laatia omaksi erilliseksi asiakirjaksi. Tällä voidaan helpottaa asiakirjojen ylläpitoa ja selkeyttää niihin liittyvää viestintää.

Väestönsuojan sijainti on julkista tietoa, mutta väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman kuten pelastussuunnitelmakaan ei tarvitse olla julkisesti kaikkien saatavilla. Suunnitelma on ennen kaikkea väestönsuojan käyttöönoton ja käytön apuväline, ja suunnitelman jakelussa on hyvä huomioida ja estää mahdollisuus käyttää tie-

toja rikolliseen tai muuhun epäasialliseen tarkoitukseen. Väestönsuojaan liittyvät tiedot tulee kuitenkin olla tarvittavin osin vähintään heidän saatavilla, jotka osallistuvat väestönsuojan kunnossapitoon, käyttöönottoon ja käyttöön tai näiden suunnitteluun. Lisäksi pelastusviranomaisella on oikeus saada valvontatehtävän hoitamiseksi tarvitsemansa tiedot kohteen pelastussuunnitelmasta, väestönsuojan käyttöönoton ja käytön suunnittelu mukaan lukien. Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma on voitava esittää joko sähköisesti tai paperiversiona kokonaisuudessaan pelastusviranomaisen tekemän valvonnan, esimerkiksi palotarkastuksen, yhteydessä, ja se on pyynnöstä toimitettava hyvinvointialueen pelastusviranomaiselle maksutta (pelastuslaki 80 § 2–3 mom.).

Väestönsuojaan liittyvät asiakirjat ja muut dokumentit on tärkeää säilyttää asianmukaisesti ja säilytyspaikan on oltava sellainen, että ne tarvittaessa löytyvät. Väestönsuojaan liittyviä dokumentteja ovat muun muassa väestönsuojapiirustus, valmistajan käyttö- ja huolto-ohjeet, tarkastuspöytäkirjat sekä suunnitelma käyttöönotosta ja käytöstä. Usein väestönsuojaan liittyviä dokumentteja säilytetään kansiossa väestönsuojan ilmanvaihtolaitteen läheisyydessä, jotta ne ovat helposti saatavilla tarkastuksien ja mahdollisen käyttöönoton yhteydessä. Kopiot dokumenteista, joko sähköisessä tai kirjallisessa muodossa, on hyvä säilyttää myös muualla esimerkiksi ilkeivallan varalta.

3.4 Suunnitelman päivittäminen

Pelastussuunnitelman, väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma mukaan lukien, on pidettävä ajan tasalla (valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011, 2.3 §). Suunnitelman ajantasaisuutta voi arvioida säännöllisesti esimerkiksi pelastussuunnitelman päivittämisen tai väestönsuojalle tehtävien vuosihuoltojen yhteydessä.

Suunnitelmaa päivitettäessä arvioidaan muun ajantasaisuuden lisäksi sitä, ovatko suunnitellut toimintamallit edelleen toimivia. Arvioinnissa on huomioitava muun muassa kiinteistön käyttäjät ja heidän mahdollisuutensa saada tieto uhkaavasta vaarasta sekä siirtyä suojaan, sekä mahdolliset vaaratilanteet suojautumisen aikana. Havaintojen pohjalta tehdään tarvittaessa väestönsuojan kunnossapitotoimia, hankitaan puuttuvia varautumismateriaaleja sekä päivitetään suunniteltuja toimintamalleja ja -ohjeita.

4 Varautuminen väestönsuojan käyttöönottoon

LAATIKKOON

Väestönsuoja sekä väestönsuojeluvälineet ja -laitteet on pidettävä sellaisessa kunnossa, että väestönsuoja voidaan ottaa käyttöön 72 tunnissa.

Pelastuslaki 379/2011, 76 §

Pelastuslain 76 §:n mukaan väestönsuoja tulee voida ottaa käyttöön 72 tunnissa. Tämä edellyttää sitä, että väestönsuojaa käytetään normaalioloissa siten, että suojatilan valmistelu annetussa ajassa on mahdollista. Lisäksi väestönsuojan käyttöönottoa varten on oltava varattuna tarpeelliset materiaalit ja työvälineet, ja suojan tulee olla teknisesti käyttöönotettavissa. Esimerkiksi väestönsuojan ovet, luukut, normaaliolojen ilmanvaihto sekä muut läpiviennit tulee saada suljettua tiiviisti.

Käyttöönotto tehdään lähtökohtaisesti rakennuksen omien käyttäjien toimesta, eikä välttämättä ole varmaa, ketkä ovat paikalla juuri silloin, kun käyttöönottomääräys annetaan. Tavoitteena on, että käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman avulla suojan valmistelu on mahdollista myös sellaisten henkilöiden toimesta, jotka eivät ole saaneet väestönsuojaan liittyvää aiempaa perehdytystä tai koulutusta.

Kuva Varautuminen käyttöönottoon

Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaan kirjataan, kuinka käyttöönotto juuri kyseisessä suojassa tehdään. Jotta suunnitelma on mahdollista toteuttaa, on sen sisällettävä tarvittavien työvaiheiden kuvauksen lisäksi tiedot muun muassa purkamiseen, rakentamiseen ja käyttöön tarvittavista työ- ja muista apuvälineistä. Myös tarvittavia henkilöresursseja on hyvä arvioida etukäteen jo suunnitteluvaiheessa. Ohjeiden laatimisessa on otettava huomioon kyseisen suojan laitteiden käyttö- ja huolto-ohjeet väestönsuojakohtaisia käyttö- ja huolto-ohjeita, joita säilytetään yleensä väestönsuojan laitteiden läheisyydessä. Jos laitteen tai varusteen mukana alun perin toimitetut ohjeet ovat kadonneet, voi niitä tiedustella laitteen valmistajalta.

4.1 Organisoituminen

Väestönsuojan käyttöönotosta ja käytöstä on hyvä laatia valmiiksi suunnitelman liitteeksi lyhyt tiedote rakennuksen käyttäjille, jossa kuvataan muun muassa väestönsuojaan käyttöönottoon liittyvät toimenpiteet. Lisäksi tiedotteessa on hyvä opastaa, miten suojaan siirrytään, mitä suojaan otetaan mukaan ja kuinka suojautuminen tapahtuu käytännössä. Tiedote jaetaan kiinteistön käyttäjille käyttöönoton aluksi.

Väestönsuojan käyttöönotto tehdään lähtökohtaisesti rakennuksen omien käyttäjien toimesta. Jos tämä ei olisi jostain syystä mahdollista, on hyvä suunnitella ja varata ulkopuoliset resurssit etukäteen. Ulkopuolista apua tai resurssien yhteiskäyttöä voi suunnitella esimerkiksi lähialueen muiden kiinteistöjen tai oman organisaation muiden toimijoiden kanssa. Huomioitavaa on, että ulkopuolisten resurssien käytettävyyden varmistaminen poikkeusoloissa voi olla vaikeaa ja siihen voi liittyä monia epävarmuustekijöitä.

Hyvä käytäntö on, että osa kiinteistön käyttäjistä koulutetaan ja perehdytetään suojan käyttöönottoon ja käyttöön jo etukäteen. Suositeltavaa on kouluttaa useampi henkilö, jolloin on todennäköisempää, että ainakin joku heistä on paikalla, jos väestönsuojat määrätään käyttöönotettaviksi.

Väestönsuojan käyttöönottoon liittyvät tehtävät on suunniteltava ja kuvattava etukäteen. Henkilöitä tarvitaan muun muassa ohjaamaan toimintaa sekä hoitamaan erilaisia käytännön tehtäviä, kuten suojatilan tyhjentämistä, rakenteiden purkamista sekä suojan siivoamista ja varustamista. Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmassa kuvataan tehtävien sisältö ja niiden vaatima osaaminen.

Tehtävät on hyvä kuvata sellaisella tasolla, että myös väestönsuojaan ennalta perehtymätön henkilö kykenee suorittamaan tehtävät suunnitelman mukaisesti. Tehtävien kuvauksessa voi hyödyntää valmistajan käyttö- ja huolto-ohjeita. Henkilöitä voi perehdyttää myös julkisesti saatavilla olevien, väestönsuojien käyttöönotosta ja käytöstä kertovien ohjevideoiden avulla. Lisäksi suunnitelmaan voi liittää omia tehtäväkohtaisia opastusvideoita, ja kirjallisia ohjeita voi havainnollistaa valokuvien ja pohjakuvien avulla.

4.2 Materiaalinen varautuminen

Jotta väestönsuoja on käyttöönotettavissa pelastuslain 76 §:n edellyttämässä 72 tunnissa, on suojaa varten oltava varattuna sen käyttöönottamiseksi ja käyttämiseksi tarvittavat materiaalit ja varusteet. Velvoite materiaalisesta varautumisesta perustuu 76 §:n lisäksi pelastuslain 14 §:ään, jonka 1 momentin 2 kohdan mukaan rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on osaltaan varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa. Materiaalit ja varusteet on hankittava etukäteen, sillä poikkeusoloissa suojamateriaalia kuten työkaluja ja tarvikkeita on saatavilla erittäin rajoitetusti.

Väestönsuojat poikkeavat toisistaan muun muassa suojautujien määrän, väestönsuojan koon, sijainnin, rakennusajankohdan ja laitteiden suhteen, joten myös materiaallisen varautumisen tarpeet vaihtelevat. Tarvittavat materiaalit ja varusteet riippuvat pääosin siitä, mitä juuri kyseisen väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman toteutus käytännössä vaatii.

Väestönsuojien varusteet ja laitteet on pidettävä toimintakunnossa sekä huollettava ja tarkastettava asianmukaisesti (pelastuslaki 12 §). Väestönsuojan käyttöönottosuunnitelmaa laadittaessa on hyvä arvioida suojan käyttöönotossa ja käytössä tarvittavien varusteiden riittävyys, käytettävyys ja kunto. Jos suojaan on hankittava uusia varusteita, on uusien hankittavien varusteiden oltava voimassa olevien vaatimusten mukaisia. Varusteiden asianmukaisuus voidaan arvioida myös huollon ja määräaikaisten toimintakunnon tarkastuksen yhteydessä.

Väestönsuojan materiaaleja ja varusteita säilytetään usein lukitussa tilassa väestönsuojassa. Jos väestönsuojan varusteita ja tarvikkeita säilytetään jossain muualla kuin väestönsuojassa, on suunnitelmassa kuvattava, missä tarvikkeita varastoidaan ja miten on varmistettu, että tarvikkeet ovat saatavilla, kun väestönsuoja otetaan käyttöön.

Osasta väestönsuojan varustuksesta, kuten käymälöistä, varavesisäiliöistä ja viestilaitteista, on säädetty sisäasiainministeriön asetuksella väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta (506/2011). Valtioneuvoston asetuksessa väestönsuojan laitteista ja varusteista (409/2011) on säädetty muista laitteille asetetuista vaatimuksista, laitteisiin tehtävistä merkinnöistä sekä laitteiden mukana toimitettavista tiedoista ja ohjeista.

4.3 Käyttöönottoon liittyvät tehtävät

Tässä luvussa käydään luettelonomaisesti läpi väestönsuojan käyttöönottoon tyypillisesti kuuluvia tehtäviä. Yksityiskohtaisempi ohjeistus siitä, miten toimenpiteet käytännössä suoritetaan, on laadittava väestönsuojakohtaisesti.

Tehtävät eivät ole aikajärjestyksessä, sillä niiden suorittamisjärjestys on suunniteltava väestönsuojakohtaisesti. Useita tehtäviä voidaan tehdä yhtä aikaa. Tehtävien suoritusjärjestä suunniteltaessa on huomioitava, kuinka moni voi työskennellä suojassa yhtäaikaisesti, sekä tehtävien suorittamiseen kuluva aika. Esimerkiksi vesisäiliöiden täyttö letkun avulla voi viedä aikaa kymmenen tuntia tai enemmän.

Käyttöönottovaiheessa varmistetaan, että suojautumistilanteen aikana väestönsuoja laitteineen ja varusteineen toimii suunnitellusti ja antaa tarvittavan suojan. Samalla käyttöönoton aikana tehtävät toimenpiteet perehdyttävät väestönsuojan tulevia käyttäjiä väestönsuojan käyttöön.

Asianmukaisesti kunnossapidetyssä väestönsuojassa ei pitäisi käyttöönottovaiheessa tulla esiin korjauksia tai huoltotoimenpiteitä vaativia vikoja tai puutteita. On kuitenkin mahdollista, että jokin asia on jäänyt aiemmin huomaamatta tai vika tai puute on syntynyt vasta edellisen huollon jälkeen. Huolto- ja kunnossapitotoimenpiteiden osalta on noudatettava laitevalmistajan ohjeita ja tarvittaessa otettava yhteyttä väestönsuojan huoltotoimenpiteisiin perehtyneeseen ammattilaiseen.

Sisäministeriö on julkaissut erillisen oppaan *Väestönsuojan kunnossapito ja toimintakunnan tarkastus* (2025), jossa käydään tarkemmin läpi väestönsuojan kunnossapitoon liittyviä seikkoja.

4.3.1 Tilojen tyhjennys ja valmistelu

Käyttöönoton suunnittelu on suositeltavaa aloittaa määrittämällä **eri toimintojen sijoittuminen** väestönsuojaan sekä **suojatilan eri alueiden käyttötarkoitukset**. Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman liitteenä on usein väestönsuojapiirustus, jossa kuvataan tyypillisesti väestönsuojan tärkeimpien toimintojen, laitteiden ja varusteiden sijainti sekä käyttöönotossa purettavat rakenteet. Rakennuksen alkupeiräiseen väestönsuojapiirustukseen voi olla tarpeen tehdä muutoksia toimintojen sijoittelun suhteen.

Suuriin väestönsuojaihin on jo rakennusvaiheessa voitu varata erillisiä tiloja esimerkiksi ensiapu- ja sairashuoneeksi tai valvomoa varten. Myös pienemmissä suojissa voidaan

suunnitella valmiiksi, mitkä tilat varataan esimerkiksi lepäämistä tai oleskelua varten ja mitä tiloja tarvitaan suojan muille toiminnoille. On hyvä myös huomioida, että esimerkiksi vesisäiliöiden siirtäminen on useimmiten mahdotonta sen jälkeen, kun niiden täyttö on aloitettu. Toimintojen järkevällä sijoittelulla voi olla mahdollista vähentää väestönsuojan käytön aikaisia melu- ja hajuhaittoja.

Kuva Väestönsuojapiirustus

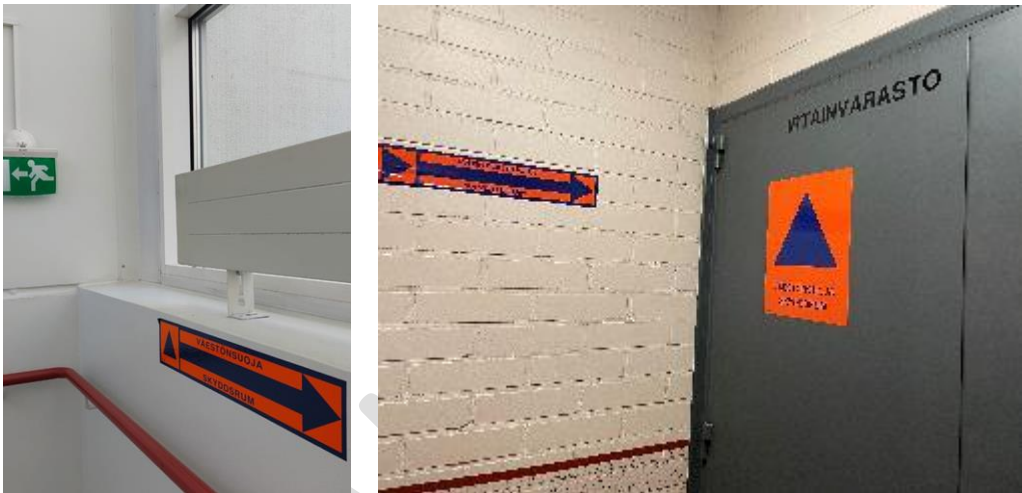
Väestönsuojan varsinainen käyttöönotto aloitetaan **tyhjentämällä väestönsuoja** normaaliolojen tavaroista ja **purkamalla rakenteet**, joita ei ole tarkoitettu väestönsuojakäyttöön. Tällaisia rakenteita ovat esimerkiksi varastotilojen rakenteet, väliseinät ja hyllyt sekä pukuhuonetilojen vaatekaapit ja muut kalusteet. Käyttöönottosuunnitelmaan kirjataan, mitkä rakenteet puretaan ja mihin puretut rakenteet ja suojatilasta poistetut tavarat siirretään. Paikka voi olla esimerkiksi rakennuksen muut varastotilat tai asukkaiden huoneistot.

Purun ja tyhjennyksen jälkeen väestönsuojasta **siivotaan** pois irtopöly ja muu lika, pinnat puhdistetaan ja tilat tuuletetaan.

Suunnitellaan väestönsuojan sisääntuloreitit. Suunniteltaessa huomioidaan, kuinka väestönsuojaan pääsee rakennuksen ulkopuolelta ja sisäkautta sekä kuinka suojaan siirtymisessä voidaan tarvittaessa avustaa. Väestönsuojaan siirtymisen avustamisesta kerrotaan lisää luvussa 5.2.

Sisääntuloreitit väestönsuojaan on merkittävä rakennuksen ulkopuolelta alkaen aina väestönsuojan ovelle asti. Geneven sopimuksen lisäpöytäkirjan (82/1980, 52 ja 66 artikla) mukaan siviilikohteet eivät saa joutua aseellisen toiminnan kohteeksi ja väestönsuojan on oltava tunnistettavissa. Merkintöjen on suositeltavaa olla havaittavissa lähimmältä kadulta saakka, jotta alueella liikkuvat henkilöt löytävät sisääntuloreitit helposti kaikissa tilanteissa. Rakennuksen ulkopuolella olevien opasteiden näkyvyyteen on hyvä kiinnittää huomiota.

Väestönsuojan merkitsemiseen tarkoitetut opasteet voivat olla kiinnitettynä myös normaalioloissa, mutta ne asennetaan paikoilleen viimeistään käyttöönoton yhteydessä. Väestönsuojan sisääntuloreitti on oltava selkeästi merkitty myös rakennuksen sisäpuolella. Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmassa kuvataan, minne merkintöjä lisätään. Kuvassa on esimerkki väestönsuojien nuoliopasteella merkitsemisestä.

Kuva Väestönsuojien tunnus on sininen tasasivuinen kolmio oranssilla pohjalla. Nuoliopasteella merkitään reitti väestönsuojaan. (Kuvat: Helsingin pelastusliitto ja sisäministeriö)

Väestönsuojan oven toimintaa estävät tai haittaavat järjestelyt, kuten esimerkiksi normaaliolojen käyttöä varten asennettu palo- tai väliovi, oven eteen rakennetut, kulkemista helpottamista rakenteet sekä väestönsuojan oven kotelointi, poistetaan. Lisäksi varmistetaan oven sulkeutuminen tiiviisti; tarvittaessa vaihdetaan oven tiivisteet, kiinnitetään mahdolliset tarvittavat irtokynnykset sekä säädetään salvat, saranat ja tärinäkiilat.

Jos käyttöönottosuunnitelman laatimisen yhteydessä käy ilmi, ettei väestönsuojan ovi ole paikoillaan saranoilla vaan varastoituna muualle, on huolehdittava oven asentamisesta paikoilleen jo etukäteen. Painavan oven asentaminen onnistuu harvoin käyttöönottoon varatun 72 tunnin aikana käyttöönotto tehtävien ohella. Suojan oven asentamiseen tarvitaan useimmiten erityisosaamista ja apuvälineitä.

Käyttöönottosuunnitelmaan kirjataan väestönsuojan **lämmityksen, veden ja viemärin sulkuventtiilien** sijainnit ja ohjeistetaan niiden toiminnan varmistaminen. Jos väestönsuojassa on automaattinen sammutuslaitteisto, tulee myös sen sulkuventtiilin

toiminta varmistaa. Sulkuventtiilejä tarvitaan, kun väestönsuojaa käytetään sulkutilassa. Lämmitys suljetaan tarvittaessa väestönsuojan lämpötilan liiallisen nousemisen estämiseksi. Tilojen valmistelussa on kuitenkin huomioitava säätila sekä se, miten lämmityksen sulkeminen vaikuttaa tilojen lämpötilaan ja kosteuteen. Lisäksi on varmistettava, etteivät putkistot jäädy.

4.3.2 Rakentaminen ja varustelu

Vesisäiliöiden puhdistus ja täyttäminen on hyvä suunnitella aloitettavaksi heti, kun astioille suunniteltu alue on tyhjennetty ja siivottu. Vesisäiliöt puhdistetaan ennen suojan käyttöönottoa ja tarvittaessa vaihdettaessa vesi uuteen. Puhdistukseen ei tule käyttää orgaanisia puhdistusaineita (eli tavanomaisia käsitiskiaineita), koska niistä jää astiaan orgaanisia jäämiä, jotka edistävät mikrobikasvua ja heikentävät veden säilyvyyttä. Vesisäiliöiden tehokkain puhdistus voidaan tehdä kloriitin ja mekaanisen harjauksen avulla. Käytettäessä kloriittia on noudatettava valmistajan käyttöohjeita, kuten kloriitin huolellinen käsittely ja astioiden runsas huuhtelu viileällä vedellä. Vesisäiliöitä käsiteltäessä tulee huolehtia käsien puhtaudesta.

Vesisäiliöt sijoitetaan etäälle käymälöistä ja täytetään väestönsuojaan varatun letkun avulla suoraan niille suunnitellulle paikalle. Suurten vesisäiliöiden liikuttelu ei ole täytön jälkeen mahdollista. Jos vesisäiliötä voi valmistajan ohjeen mukaan säilyttää tilan säästämiseksi päällekkäin myös täysinäisinä, on myös säiliöiden täyttäminen tehtävä päällekkäin kasattuna. Jos suojassa on pahvisia vesisäiliöitä, on jo suunnitteluvaiheessa huomioitava, että pahvi kostuu helposti pienestäkin lattialla olevasta vesimäärästä tai vuotavasta sisäpussista, jolloin astia hajoaa ja vesi leviää lattialle.

Väestönsuojan käyttöönoton alkuvaiheessa vesisäiliöt täytetään mahdollisuuksien mukaan, minkä jälkeen astioiden tyhjennystä ja täyttöä rytmitetään esimerkiksi viikoittain. Näin veden säilytysaika pysyy lyhyenä ja kemikaalien käyttöä voidaan välttää. Täyttöpäivä on hyvä merkitä vesisäiliöön.

Vesi säilyy huoneenlämmössä hyvänä muutamia päiviä. Useiden viikkojen mittaisessa säilytyksessä vedessä voi esiintyä haju- ja makumuutoksia sekä säilytysastioiden liimaisuutta (lähinnä esteettistä haittaa), mutta niistä ei ole todennäköisesti varsinaista terveydellistä haittaa. Jos vesi ei vaikuta juomakelpoiselta, tyhjennetään vesisäiliö täyttöön varatun letkun avulla vesipisteen läheisyydessä olevaan viemäriin tai kantomalla vesi astioilla ulos. Vesisäiliö on hyvä puhdistaa ennen astian uudelleen täyttöä.

Jos varaveden säilytysaika on pitkä, eikä muuta vettä ole saatavilla, voi juomavesi-käyttöön tarkoitetun veden mahdollisuuksien mukaan keittää. Jos käytetään vedensäilytysaineita, on niiden annostelussa oltava erityisen huolellinen, eikä valmistajan annostusohjeita saa ylittää. Vedensäilytysaineiden markkinoille saattaja vastaa aineen tehokkuudesta ja turvallisuudesta.

Käyttöönottosuunnitelmaan merkitään suojan **hätäpoistumisreit**in sijainti ja kirjataan ohjeet hätäpoistumisreit in valmistelemiseksi käyttökuntoon. Suunnitteluvaiheessa tarkistetaan, että suojasta löytyy hätäpoistumisreit in käyttöönottoon tarvittavat välineet. Hätäpoistumisreit iä käyttöönotettaessa varmistetaan väestönsuojassa olevan luukun, hätäpoistumisreit in ja sen valaistuksen toiminta.

Hätäpoistumisreit in ulostuloaukko voi sijaita joko rakennuksen ulkoseinässä tai maan alla riippuen väestönsuojan sijainnista rakennuksessa. Jos ulostuloaukko (pystysuora muurattu seinä tai metallinen luukku) on maan pinnan alapuolella, kaivetaan se käyttöönottovaiheessa esiin. Kaivannon tekemisessä on huomioitava ohikulkijoiden turvallisuus suojaamalla kaivanto aidoilla (kuva). Lisäksi kaivanto suojataan sateelta pressuilla.

Kuva Hätäpoistumisreit in ulostuloaukko kaivetaan esiin (kuva vasemmalla) käyttöönottovaiheessa, jonka jälkeen kaivanto peitetään pressuilla ja suojataan aidoilla (kuva oikealla). (Kuvat: Sisäministeriö)

Jos hätäpoistumisreitillä on savunpoistoluukku (vaakasuora metallinen luukku ulos), voidaan sitä käyttää vaihtoehtoisena reittinä ulos vaaratilanteessa varsinaisen poistumisaukon sijaan, jos rakennus ei ole sortunut luukun päälle. Savunpoistoluukun lukitus ulkopuolelta poistetaan käyttöönoton yhteydessä.

Myös väestönsuojan oman ilmanvaihtolaitteen **ilmanoton toimivuuden** varmistaminen voi vaatia kaivuutöitä. Maan pinnalla sijaitsevilla suojissa ilmanottoaukko johtaa usein suoraan seinän läpi ulkoilmaan, mutta maan alla olevissa suojissa ilmanottoputken asennuspaikka voidaan joutua kaivamaan esiin maan alta. Ilmanottoputki on usein varastoituna väestönsuojaan tai hätäpoistumisreitillä käytävään, jollei putkea ole asennettu valmiiksi paikoilleen. Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaan merkitään ilmanottoputken asennuspaikka ja ohjeistetaan ilmanottoputken asentaminen sille suunnitellulle paikalle.

Käyttöönottoa suunniteltaessa kannattaa harkita ilmanottoputken kiinnityskohdan kaivamista esiin jo etukäteen ja aukon peittämistä kaivonkannella (kuva). Sen lisäksi, että se helpottaa suojan käyttöönottoa, on myös väestönsuojan toimintakunnon tarkastus normaalioloissa helpompaa, kun ilmanottoputkea voidaan käyttää tiiveyskokeen aikana.

Kuva Vasemmalla kuvassa ilmanottoputkelle tehty kaivo, joka voidaan peittää kannella. Oikealla kuvassa ilmanottoputki kiinnitettynä tiiveyskokeen ja käytön aikana. (Kuvat: Martin Mitikka)

Käymäläkomerot rakennetaan niille suunnitelluille paikoille ylipaineventtiilien kohdalle. Samalla varmistetaan ilman poistuminen käymäläkomeroista suojan ulkopuolelle ylipaineventtiilien kautta. Jos väestönsuojassa ei ole varastoituna koottavia käymäläkomeroita, kirjataan suunnitelmaan, miten ja mistä materiaaleista näkösuojaa tarjoavat käymäläkomerot rakennetaan. Säädökset edellyttävät vuoden 1991 ja sitä uudempien säädösten mukaan rakennettuihin väestönsuojoihin käymäläkomeroiden hankkimista etukäteen.

Käymäläkomeroihin asennetaan väestönsuojaan ennalta varatut kannelliset **käymäläastiat ja niihin sisäpusstit**. Sisäpussiin lisätään hajunpoistoaine, jos sellaista on varattu. Käymäläkomeroihin voidaan tuoda wc-paperia esimerkiksi rakennuksen muista wc-tiloista. Käymälätiloihin on hyvä varata kosteuspyyhkeitä hygienian ylläpitämiseksi.

Väestönsuoja varustetaan kannellisilla **jäteastioilla ja niiden sisäpusseilla**. Jos jäteastioita ja pusseja ei ole varattu etukäteen, ohjeistetaan käyttöönottosuunnitelmassa niiden hankkiminen tai tuominen rakennuksen muista tiloista. Hajuhaitan pienentämiseksi haisevat ja pilaantuvat jätteet on hyvä ohjeistaa lajiteltavaksi erilleen muista jätteistä.

Rakentamis- ja varustamisvaiheen loppupuolella suojan ovelle kiinnitetään **sulkuteltta** sille suunnitellulle paikalle tai jos suojassa on erillinen **sulkuhuone**, varmistetaan sen ovien toimivuus. Sulkuteltan kokoamisohjeet ovat sulkuteltan pakkauksessa, jolloin käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmassa voi viitata suoraan niihin. Kokoamiseen tarvittavien työkalujen ja mahdollisten muiden tarvikkeiden olemassaolo on hyvä varmistaa suunnitteluvaiheessa. Paikalleen asentamisen jälkeen sulkuteltta jätetään valmius- tai ohituskäyttöasentoon valmistajan ohjeiden mukaan.

Kuva Sulkuteltta

Osa väestönsuojan tiloista varataan **lepäämiseen**. Väestönsuojaan on saatavilla kassattavia kolmikerroksia vuoteita, jotka ovat kestävärakenteisia, vievät vähän tilaa ja ovat käytettävyydeltään melko mukavia. Jos väestönsuojaan ei ole varattu valmiita vuoteita, suunnitellaan, tuovatko esimerkiksi asukkaat omia patjoja ja makuupusseja tai miten muutoin nukkumisjärjestelyt hoidetaan. On kuitenkin huomioitava, että suoja-alaa on varattu vain 0,6–0,75 m² per henkilö.

Oleskelua ja ruokailua varten voi suunnitella varattavan yhteiseen käyttöön pienen pöydän ja muutamia tuoleja sekä joitain tarpeellisia laitteita kuten jääkaapin, veden-

tai kahvinkeitin, keittolevyn tai mikroaaltouunin. Sähkölaitteet on kuitenkin poistettava suojasta, jos ne tuovat liikaa lämpöä suojaan. On myös huomioitava, että sähköjakelu voi olla satunnaista ja katkokset voivat olla pitkiä.

Suojassa voidaan joutua viettämään aikaa toistuvasti ja joskus pitkiäkin aikoja, joten suunnitelmassa on hyvä huomioida myös, miten suoja on mahdollista **varustaa viihtyisäksi**. Suojaan on suositeltavaa tuoda radio ja tv, joita voidaan hyödyntää sekä tietolähteenä että viihdekäytössä. Suojaan voi varata yhteiseen käyttöön myös esimerkiksi piirustus- ja muistiinpanopaperia, pelejä, leluja, kyniä ja kirjoja.

4.3.3 Tekniikan käyttöönotto

Tekniikan käyttöönottoon kuuluu väestönsuojan oman ilmanvaihtojärjestelmän valmisteleminen käyttöä varten sekä muiden laitteiden ja varusteiden toiminnan varmistaminen.

Väestönsuojan normaaliolojen ilmanvaihto suljetaan irrottamalla ilmanvaihtokanavat läpivientiputkista ja kiinnittämällä läpivientiputkien päälle sulkulaipat. Ennen kiinnitystä varmistetaan sulkulaippojen sekä niiden tiivisteiden, pulttien ja mutterien kunto. Normaaliolojen ilmanvaihtokanavien on hyvä olla valmiiksi katkaistuja ja helposti irrotettavissa ja kiinnitettävissä uudelleen. Ilmanvaihtokanavat on irrotettava myös säännöllisesti tehtävässä tiiveyskokeessa.

Väestönsuojan oma ilmanvaihtolaitteen ja ilmanvaihtoon liittyvien teknisten ratkaisujen **kuten ylipaineventtiilien ja ylipainemittarin** toimintakunto varmistetaan laitevalmistajan käyttö- ja huolto-ohjeiden mukaan. Ohjeita säilytetään useimmiten laitteiden läheisyydessä seinällä tai esimerkiksi ilmanvaihtolaitteeseen kiinnitetyssä pienessä työkalulaatikossa. Ylipaineventtiileistä poistetaan myös mahdolliset palokatkot tai muut eristeet, jotka estävät venttiilien toiminnan.

Väestönsuojan oman ilmanvaihtolaitteen **jakokanaviston kunto**, mukaan lukien putkien kiinnitykset ja venttiilit, tarkistetaan ja kanavistosta poistetaan mahdollinen lika ja roskat.

Ilmanvaihtolaitteen **erityissuodattimessa** on oltava paikoillaan kumiset suojakannet, jotka on valmistuksen yhteydessä suljettu ilmatiiviisti ja sinetöity. Suodattimen kansia ei saa avata muulloin kuin suojautumistilanteessa siirryttäessä viranomaisen ohjeen mukaan suodatuskäyttövaiheeseen.

1960-luvulla ja 1970-luvun alussa rakennetuissa B- ja C-luokan suojissa on joko pelkkä hiekkasuodatin tai sekä hiekkasuodatin että lattialla omilla jaloillaan seisova isokokoinen erityissuodatin. **Hiekkasuodattimen kuntoa** voi arvioida silmämääräisesti huoltoluukusta ja/tai täyttöaukosta. Poistetaan tarvittaessa suodattimeen kuulumattomat roskat ja muut epäpuhtaudet. Huomiota kannattaa kiinnittää myös erityissuodattimeen ja hiekkasuodattimeen kiinnitettävien liitäntäletkujen kuntoon.

Ilmanvaihtolaitteen **paineventtiilin toiminta** tarkistetaan avaamalla ja sulkemalla venttiili. Jos on epäily, että paineventtiiliä on pidetty auki, on hyvä varmistaa myös paineventtiilin **esisuodattimen kunto**. Jos esisuodatin on likaantunut, vaihdetaan se uuteen. Jos ilmanvaihtolaitteessa on **esilämmitin**, testataan sen toiminta kytkemällä virta päälle.

Jos ilmanvaihdon toimivuuden varmistaminen edellyttää muita valmistajan käyttöohjeen mukaisia tarkastuksia, tehdään myös ne. Kun kaikkien suojan ilmanvaihtojärjestelmään kuuluvien teknisten ratkaisujen toimintakunto on varmistettu, testataan laitteiston ja väestönsuojan toimivuus kokonaisuudessaan vielä valmistajan ohjeen mukaisesti **tiiveyskokeella**.

Jos väestönsuojassa tai sen ulkopuolella on **varavoimakoneita**, varmistetaan niiden toimintakunto.

Viestiyhteyksien toiminta testataan suojan ovien ja luukkujen ollessa suljettuna. Sisäasianministeriön asetuksen väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta 19 §:n mukaan väestönsuojassa tulee olla matkaviestimen käytön mahdollistava tekninen järjestelmä tai puhelinpiste, joka on kytketty valmiiksi puhelinverkkoon joko omana liittymänä tai rakennuksessa olevan puhelimen rinnakkaisliittymänä. Kiinteät puhelinliittymät ovat nykyään harvinaisia, joten suurimmassa osassa väestönsuojia matkaviestinliikenne kulkee mobiiliverkon kautta.

Tyypillisesti matkapuhelimien kuuluvuus häviää väestönsuojan ovien ja luukkujen ollessa suljettuina. Tällöin väestönsuojaan on oltava asennettuna matkaviestimen käytön mahdollistava tekninen järjestelmä, esimerkiksi passiivitoistin, joka ei tarvitse toimiakseen ulkoista virtalähdettä. Passiivitoistimen tai muun teknisen järjestelmän asennustyötä ei voi jättää tehtäväksi vasta väestönsuojan käyttöönoton yhteydessä, vaan järjestelmän on oltava asennettuna etukäteen. Mobiiliverkon kuuluvuus väestönsuojan ovet suljettuna on hyvä varmistaa käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä.

Kuva Passiivitoistin

Säädökset eivät edellytä, että väestönsuojassa olisi käytettävissä internetin käytön mahdollistavaa verkkoyhteyttä (kiinteää tai mobiiliverkon kautta toimivaa). Jos mobiili-verkko toimii, on tietoliikenne yleensä hyvin rajoittunutta, ja suojautumistilanteessa verkon käyttöä voidaan joutua rajoittamaan. Tarvittaessa verkkoyhteyttä käyttävät laitteet ohjeistetaan asettamaan lentotilaan, jotta väestönsuojan käyttöhenkilöstö saa yhteyden verkkoon. Sekä viestiyhteyksiä että väestönsuojan viihtyvyyttä voi parantaa asentamalla väestönsuojaan langattoman WiFi-verkon sekä riittävästi kiinteitä pistorasioita mobiililaitteiden lataamista varten. Käyttöönottoa suunniteltaessa voi pohtia myös sitä, onko suojaan mahdollista kytkeä laajakaistayhteys käyttöönoton yhteydessä viestiyhteyksien parantamiseksi ja suojan viihtyvyyden lisäämiseksi.

Tietoa tilanteesta väestönsuojan ulkopuolella voidaan saada myös radion tai television kautta. Antennisignaalien toimivuus on hyvä varmistaa jo suunnitteluvaiheessa. Käyttöönottovaiheessa laitteet kytketään ja niiden toiminta tarkastetaan. Radio voidaan saada kuulumaan väestönsuojassa myös sähkökatkojen aikana varaamalla radio, joka toimii myös paristo- tai akkukäyttöisesti ja viemällä laite passiivitoistimen sisäyksikön läheisyyteen. Passiivitoistin toistaa matkapuhelimen ja radion kuuluvuutta vain toistimen lähietäisyydellä, useimmiten vain noin metrin etäisyydellä.

Väestönsuoja jätetään käyttöönoton lopuksi **valmiustilaan**. Valmiustilassa olevaan suojaan voi siirtyä nopeasti ja laitteet ovat käyttövalmiina suojautumistilannetta varten. Suoja jätetään valmiustilaan myös suojautumistilanteiden välissä eli aina, kun suojautumistarvetta ei ole, eikä suojassa ole ihmisiä.

Koska väestönsuojan normaaliolojen ilmanvaihto on käyttöönotto toimien yhteydessä pysäytetty, on suojan riittävä ilmanvaihto valmiustilanteessa suunniteltava suojakohtaisesti. Suojan ovia, luukkuja ja ylipaineventtiileitä voidaan pitää mahdollisuuksien mukaan auki, jolloin suojan ilma vaihtuu painovoiman avulla. Ilmanvaihtoa voidaan tarpeen mukaan tehostaa käynnistämällä suojan ilmanvaihtokone ohituskäytölle.

Ilmanvaihtolaitteen paineventtiili on tärkeää pitää aina suljettuna, kun ilmanvaihtolaitteisto ei ole käytössä. Näin pidennetään paineventtiiliin suodattimen käyttöikää ja estetään suodattimen likaantuminen ulkoilman pölyn ja muiden epäpuhtauksien vaikutuksesta.

5 Varautuminen suojautumiseen ja väestönsuojan käyttöön

Luvussa käsitellään väestönsuojan suojautumisen suunnittelussa huomioitavia asioita ja suojan käyttöä suojautumistilanteessa. Väestönsuojan käyttöön kuuluu ihmisten ohjaaminen ja avustaminen, tilannekuvan ylläpitäminen, suojan hygieniasta ja jätehuollosta huolehtiminen sekä teknisten laitteiden käyttö. Käyttöönottosuunnitelmassa määritellään, miten rakennuksen käyttäjät saavat tiedon suojautumistarpeesta, siirtyvät väestönsuojaan ja toimivat ongelma- ja vaaratilanteissa. Lisäksi suositellaan laatimaan ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi (luku 5.4). Suunnitteluvaiheessa arvioidaan tarvittavat välineet ja tarvikkeet, mukaan lukien onnettomuus- ja vaaratilanteisiin varautuminen. Materiaalinen varautuminen käsitellään myös oppaan luvussa 4.2.

5.1 Suojautumisen aikainen tehtävänjako

Suojautumistilanteiden aikana väestönsuojaa ja sen laitteita käytetään lähtökohtaisesti rakennuksen omien käyttäjien ja muiden mahdollisten suojautujien toimesta. Suojautumisen aikaiset tehtävät voidaan jakaa käyttöönoton yhteydessä tai erikseen jokaisessa suojautumistilanteessa, jos suojan käyttäjät vaihtelevat eri suojautumiskerroilla. Väestönsuojan käyttöhenkilöstöllä tarkoitetaan kaikkia niitä henkilöitä, jotka parhaillaan hoitavat jotakin väestönsuojan käyttämiseksi tarpeellista työtehtävää.

Kuva Väestönsuojassa on erilaisia tehtäviä

Hyvä käytäntö on, että väestönsuojan käytön ja suojautumistilanteiden johtamiseen nimetään henkilö tai henkilöitä. Suojautumistilannetta johtava henkilö voi vaihdella eri suojautumiskerroilla sen mukaan, keitä suojassa kulloinkin on paikalla. Jos paikalla ei ole ketään ennakoon nimetyistä henkilöistä, voidaan henkilö valita paikalla olevien joukosta. Suojautumisen aikana henkilöitä tarvitaan esimerkiksi opastamaan ja avustamaan suojaan siirtyviä ja sieltä poistuvia henkilöitä, käyttämään suojan ilmanvaihtolaitteita, ylläpitämään tilannekuvaa sekä huolehtimaan suojan siisteydestä ja järjestyksestä.

Jos suojautumisaika on useita tunteja, on tehtävät hyvä jakaa työvuoroihin. Esimerkiksi ilmapuhaltimen käyttö käsikampien avulla sähkökatkojen aikana on fyysisesti raskasta, minkä vuoksi tehtävä on hyvä jakaa useiden henkilöiden kesken ja melko

lyhyisiin jaksoihin. Useita päiviä kestävässä suojautumistilanteessa vuorokausi voidaan jakaa esimerkiksi kahdeksan tunnin jaksoihin siten, että jokainen on vuorollaan joko hoitamassa jotakin suojan työtehtävistä, viettämässä vapaa-aikaa tai leppä-mässä. Tehtävistä ja muun muassa henkilöiden toimintakunnosta riippuen työvuorot voivat olla eri mittaisia.

Kalliosuojissa ja muissa isommissa väestönsuojissa voi suojautuvia henkilöitä olla paljon ja suojaan tulijoiden joukossa voi olla paljon satunnaisia suojan käyttäjiä. Suuren ihmisjoukon ohjaaminen suojaan ja sujuva toiminta suojautumisen aikana edellyttää henkilöiden nimeämistä erilaisiin erityistehtäviin. Lisäksi suurissa väestönsuojissa on pieniin suojiin verrattuna erilaista ja vaativampaa tekniikkaa, jonka käyttö vaatii erityistä osaamista ja etukäteen perehdyttämistä. Tämän vuoksi isojen väestönsuojien käytöstä vastaavat henkilöt nimitään ja koulutetaan usein jo etukäteen.

Erityistehtävät suuressa väestönsuojassa voivat liittyä muun muassa suojaan ohjaamiseen, suojan tekniikan käyttämiseen, turvallisuuden ylläpitoon ja järjestyksenvalvontaan, lastenhoitoon, opetustoimintaan, ruoka-, vesi- ja jätehuoltoon sekä ensiapuun ja henkiseen tukeen. Myös pienemmissä väestönsuojissa voi olla tarpeen nimetä henkilöitä näihin tehtäviin, jos esimerkiksi pienempiä teräsbetonisia väestönsuojia on useita vierekkäin.

5.2 Väestönsuojaan siirtyminen

Kiinteistön käyttäjät saavat **tiedon väestönsuojaan suojautumistarpeesta** viranomaisten varoitusjärjestelmien eli väestöhälyttimien (sireenit) ja vaaratiedotteiden kautta (luku 2.4) tai havainnoimalla itse tapahtumia. Suunnitelmaan voi kirjata esimerkiksi, onko alueella yleisiä väestöhälytyksiä, millainen niiden kuuluvuus on ja onko kiinteistössä käytössä kuulutusjärjestelmää tai muuta sisäistä viestintäkanavaa, jota voi tarvittaessa hyödyntää lisänä kiinteistön käyttäjien varoittamisessa.

Pääsy väestönsuojaan on hyvä suunnitella etukäteen. Suunnittelussa kannattaa huomioida, että nopean suojautumisen varmistamiseksi reittiä väestönsuojaan ei tyypillisesti ole tarkoituksenmukaista lukita käyttökertojen välillä. Poikkeusoloissa, kun väestönsuojat ovat valmiita otettaviksi käyttöön, väestönsuojiiin suojaudutaan viranomaisen kehotuksesta. Toisaalta väestönsuojaan voidaan mennä ilman viranomaisen kehotusta poikkeusoloissa. Vaikka väestönsuojat on yleensä suunniteltu rakennuksessa asuvien, työskentelevien tai muutoin oleskelevien henkilöiden käyttöön, niihin voi suojautua kuka tahansa lähetyvillä oleva suojaan tarvitseva henkilö, jos hän ei vaaranna muiden suojassa olijoiden turvallisuutta. Sisääntuloreitit väestönsuojaan on merkittävä rakennuksen ulkopuolelta alkaen aina väestönsuojan ovelle asti.

Väestönsuojaan opastaminen ja avustaminen suojaan siirtymisessä suunnitellaan kohteen sisääntuloreittien mukaisesti. Ihmisillä voi olla erilaisia toimikykyyn vaikuttavia liikunta- ja aistirajoitteita, sairauksia tai vammoja. Myös lapset ja ikäihmiset voivat tarvita erilaista tukea. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi apua tarvitsevan henkilön ohjaamista ja kävelyn avustamista, kantamista portaikossa, nostamista kynnyksen yli tai mahdollisten apuvälineiden käyttöä, kuten siirrettävää luiskaa suojan ovella.

Suojautumistilanteessa väestönsuojan ovet suljetaan tiiviisti. Väestönsuojaan tulee kuitenkin ottaa sisään henkilöitä niin kauan kuin siellä on tilaa, eikä se aiheuta vaaraa muille suojautujille. Väestönsuoja ja sen käyttö on suunniteltu siten, että sinne voidaan ottaa sisään lisää ihmisiä myös kesken suojautumistilanteen. Jos ulkoilman epäillään sisältävän vaarallisia aineita, on suojaoven avaamista kuitenkin mahdollisuuksien mukaan vältettävä. Pakottavissa tilanteissa ovi avataan valmistajan käyttöohjeita noudattaen.

Henkilöiden sisään päästämiseksi ovelle voi asettaa ovivahdin, jonka tehtävänä on huolehtia oven sulkemisesta ja avaamisesta valmistajan ohjeiden noudattaen. Ovi-vahti voi tarvittaessa muutenkin valvoa väestönsuojan sisäänkäyntiä ja muun muassa sitä, etteivät suojautujat tuo suojaan mukaan väestönsuojan toimintaohjeissa kiellettyjä asioita tai esineitä. Etenkin suuremmissa suojissa suojautujia voi olla tarpeen ohjata myös suojan sisällä, jotta kaikki saavat käyttöönsä kohtuullisesti tilaa.

5.3 Väestönsuojan käyttövaiheet

Väestönsuojan eri käyttövaiheita ovat **ohituskäyttö**, **sulkukäyttö** ja **suodatuskäyttö**. Niinä aikoina, kun suojautumistarvetta ei ole, jätetään suoja **valmiustilaan**, joka on kuvattu luvun 4.3.3 lopussa.

Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaan on hyvä kuvata väestönsuojan eri käyttövaiheiden peruseräatteen ja niiden käyttötilanteet. Suunnitelmassa voi viitata ilmanvaihtolaitteen **valmistajan käyttöohjeisiin**, joissa väestönsuojan käyttö eri tilanteissa ja siirtyminen eri käyttövaiheiden välillä on opastettu väestönsuojakohtaisesti. Näitä ohjeita säilytetään usein ilmanvaihtokoneen työkalulaatikossa. Ohjeissa on kuvattu myös suojasta poistuminen tai sisääntulo sen eri käyttövaiheissa.

Käyttötilasta toiseen siirtyminen voidaan tehdä suojautumisen aikana, eikä siitä aiheudu vaaraa suojautuville. Ilmanvaihtolaitteen valmistajan käyttöohjeiden noudattaminen on väestönsuojan toiminnan ja suojautujien turvallisuuden kannalta kuitenkin tärkeää. Tarvittavat toimenpiteet ovat melko helppoja ja nopeita.

Kuva Väestönsuojan käyttövaiheet

Suojan tekniikan ja ilmanvaihtolaitteiden käyttöön on hyvä nimetä erikseen henkilöitä, jotka perehtyvät laitteiden toimintaan muita perusteellisemmin ja osaavat siten käyttää tekniikkaa sujuvasti.

5.3.1 Ohituskäyttö

Jos ulkoilmassa **ei ole** myrkyllisiä kaasuja, radioaktiivisia aineita, runsaasti pölyä, savua tai muuta haitallista ainetta, aloitetaan suojautuminen yleensä ohituskäytöllä. Ohituskäyttö on väestönsuojan tavanomaisin käyttömuoto suojautumistilanteessa.

Ohituskäytössä ulkoilmaa johdetaan täydellä teholla esisuodattimen kautta ohitusilmaputkea ja jakokanavistoa pitkin suoraan väestönsuojaa, joten ilma vaihtuu nopeasti.

Ohitustilaa käytetään, kun ulkona ei ole myrkyllisiä kaasuja tai radioaktiivisia aineita, eikä sisään tulevaa ilmaa siten ole tarvetta suodattaa erityissuodattimen kautta. Jos ulkona on paljon pölyä, savua tai muita epäpuhtauksia, tulee ilmanvaihto pysäyttää ja siirtyä sulkukäyttöön.

Ohituskäytön periaatteet lyhyesti:

- ulko-ovi ja luukut ovat suljettuna
- ilmanvaihtolaitetta käytetään joko sähköllä tai pyörittämällä käsikampia
- paineventtiili on täysin auki
- ilmanvirtamittarin säätövipu (jos laitteessa on sellainen) on ohitusasennossa
- ylipaineventtiilit ovat vapaasti auki
- viemärin sulkuventtiili pidetään suljettuna ja avataan vain tarvittaessa
- sulkutelta on ohituskäyttöasennossa tai sulkuhuoneen poistoilmaventtiilit suojatilaan ovat täysin auki
- erityissuodatin tai hiekkasuodatin ei ole käytössä. Erityissuodattimen kannet ovat suljettuina.

Kuva Ohikäytön periaatteet

Tarkat suojakohtaiset ohjeet käyttövaiheista ja siirtymisestä niiden välillä on kerrottu ilmanvaihtolaitteen valmistajan käyttöohjeessa, jota säilytetään usein ilmanvaihtolaitteen työkalulaatikossa.

5.3.2 Sulkukäyttö

Sulkukäytössä väestönsuojaan ei oteta eikä sieltä poisteta ilmaa. Väestönsuojan ilmanvaihto on pysäytetty ja kaikki ovet, luukut ja venttiilit ovat kiinni. Sulkutila antaa parhaan mahdollisen suojan väestönsuojassa oleville. **Sulkutilaa käytetään lyhytaikaisesti**, enintään muutaman tunnin ajan, siirryttäessä ohitustilasta suodatustilaan ja **esimerkiksi hyvin voimakkaassa laskeumatilanteessa tai jos väestönsuojan ilmanottoaukon läheisyydessä on savua**. Jos väestönsuojassa on sille mitoitettu maksimimäärä ihmisiä, sulkukäytön kesto voi olla korkeintaan noin kaksi tuntia. Tämän jälkeen on siirryttävä suodatus- tai ohituskäyttöön, koska suojassa olevan ilman hiilidioksidipitoisuus sekä suojan lämpötila nousevat muutoin liian korkeaksi.

Sulkukäytön periaatteet lyhyesti:

- ulko-ovi ja luukut ovat suljettuna
- paineventtiili on suljettu, eikä ilmanvaihtolaite ole käytössä
- ylipaineventtiilit ovat suljettu
- viemärin sulkuventtiili pidetään suljettuna
- sulkuteltta on suodatus- ja sulkukäyttöasennossa tai sulkuhuoneen poistoilmaventtiilit suojatilaan ovat kiinni.

Kuva Sulkukäytön periaatteet

Tarkat suojakohtaiset ohjeet käyttövaiheista ja siirtymisestä niiden välillä on kerrottu ilmanvaihtolaitteen valmistajan käyttöohjeessa, jota säilytetään usein ilmanvaihtolaitteen työkalulaatikossa. Jos ulkoilmassa on myrkyllisiä aineita, sulkukäytöstä on siirryttävä suodatuskäyttöön, jonka jälkeen oven saa tarvittaessa avata sisään kulkua varten.

5.3.3 Suodatuskäyttö

Suodatuskäytössä väestönsuojan ilmanvaihtokoneen erityissuodatin on asennettu paikoilleen ja suojaan tuleva ilma suodatetaan erityissuodattimen läpi. Jos väestönsuojassa on hiekkasuodatin, kulkee sisään tuleva ilma myös sen läpi. **Suodatustilaa käytetään, jos ulkona olevassa ilmassa on myrkyllisiä kaasuja tai radioaktiivista ainetta.** Ilma vaihtuu hitaammin kuin ohituskäytössä, koska tuloilma kulkee suodattimen läpi.

Erytyissuodatin ei suodata häkää, joten jos ulkona ilmanottoaukon läheisyydessä on savua, tulee siirtyä sulkukäyttöön. Räjähdyksen voimasta liikkuvat pölypilvet likaavat nopeasti esi- ja erityissuodattimen, joten tällöinkin on hyvä siirtyä tilapäisesti sulkukäyttöön. Jos ulkona ei ole myrkyllisiä kaasuja, radioaktiivisia aineita tai runsaasti pölyä, siirrytään ohituskäyttöön. **Siirryttäessä käyttövaiheesta toiseen on noudatettava aina laitteiden käyttöohjeita.**

Käytettäessä erityissuodatinta se kostuu ja siihen kertyy ulkoilmassa olevia epäpuhtauksia ja myrkyllisiä aineita, jolloin suodattimen pidätyskyky heikkenee muutamien päivien kuluessa. Erytyissuodatinta käytetään säästeliäästi ja vain tarvittaessa, eikä sen käyttöä harjoitella. Käsiteltäessä kontaminoituneita erityis- ja esisuodattimia, on hyvä käyttää suojanaamaria ja tiivispintaisia suojarusteita (esimerkiksi sadeasua, kumisaappaita ja kumikäsineitä), joiden avulla estetään vaarallisten aineiden pääsy iholle tai hengitysteihin.

Suodatuskäytön periaatteet lyhyesti:

- ulko-ovi ja luukut ovat suljettuna
- ilmanvirtamittarin säätövipu (jos laitteessa on sellainen) on suodatusasennossa
- ilmanvaihtolaitetta käytetään joko sähköllä tai pyörittämällä käsikampia
- ilmanvaihtokoneen kautta suojaan kulkeva ilmamäärä säädetään paineventtiiliä avaamalla laitevalmistajan ohjeen mukaiseksi
- ylipaine pyritään pitämään vähintään 50 Pascalissa, ylipaineen määrää seurataan ylipainemittaria tarkkailemalla
- ylipaineventtiilit ovat toiminta-asennossa
- viemärin sulkuventtiili pidetään suljettuna
- sulkutelta on suodatus- ja sulkukäyttöasennossa tai sulkuhuoneen poistoilmaeventtiilit suojatilaan ovat kiinni
- erityissuodatin ja/tai hiekkasuodatin ovat käytössä.

Kuva Suodatuskäytön periaatteet

5.4 Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi

Väestönsuojaan on suositeltavaa laatia ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi. Väestönsuojassa voi olla ahdasta, lämmintä, kosteaa ja meluisaa, ja suojautumistilanne voi olla tilanteen takia muutenkin pelottava tai ahdistava. Väestönsuojassa oleskelusta on siksi hyvä pyrkiä tekemään mahdollisimman mukavaa olosuhteisiin nähden. Yksi keino vähentää epätietoisuutta suojautujien keskuudessa ja lisätä turvallisuuden tunnetta on yhteisten ohjeiden laatiminen. Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi on hyvä laittaa väestönsuojaan esille kaikkien nähtäville.

Kuva Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi on hyvä laittaa väestönsuojaan esille kaikkien nähtäville.

Ohjeet opastavat suojautujia ja toimivat tarvittaessa myös järjestyksenpidon ja päätöksenteon tukena suojan käyttöhenkilöstölle. Ohjeiden tulee olla perusteltuja, eivätkä ne voi olla säädösten vastaisia. Ne eivät voi olla myöskään syrjiviä tai mielivaltaisia. Ohjeita voidaan täydentää tarpeen mukaan myöhemmin.

Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi voivat pitää sisällään tarpeellisia ohjeita liittyen muun muassa suojaan siirtymiseen ja siellä oleskeluun sekä siisteyden, järjestyksen ja hygienian ylläpitämiseen. Väestönsuojassa infektioaudit leviävät helposti, joten on myös tärkeää, että käymälöiden ja kosketuspintojen siivoamisesta ja suojautujien henkilökohtaisesta hygieniasta huolehditaan mahdollisimman hyvin.

Suojautujille on hyvä antaa ohjeita myös onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. Jokaisen on hyvä tietää muun muassa se, ettei suojan seiniin tule nojata tai esimerkiksi nukkua pää seinässä kiinni, koska koko rakennus ja myös suojan seinät voivat asevaikutuksien vuoksi tärjätä. Suojassa ei myöskään saa esimerkiksi tupakoida tai käyttää tulipalon vaaraa lisääviä laitteita.

Alla on listattu asioita, joita väestönsuojan ohjeissa voi olla hyvä huomioida tai kuvata. Ohjeet väestönsuojassa toimimiseksi laaditaan suojakohtaisesti ja niissä huomioidaan suojakohtaiset toiminnot, tehtävät ja erityiset ohjeet tai säännöt.

Tehtävänjako

- Väestönsuojan käyttöhenkilöstön nimeäminen. Henkilöt voivat eri suojautumiskerroilla vaihdella.
- Luettelo väestönsuojan työtehtävistä ja periaatteet, joiden mukaisesti tehtävät jaetaan suojautujien kesken
- Työvuorojen suunnittelun periaatteet pitkissä suojautumistilanteissa.

Suojaan siirtyminen ja sieltä poistuminen

- Sodan aikana vaarasta ilmoitetaan yleisellä vaaramerkillä sireenien ja vaaratiedotteiden kautta. Kun hälytys on annettu, tulee nopeasti siirtyä väestönsuojaan. Väestönsuojaan voi suojautua myös kunkin oman arvion mukaan, eikä suojautuminen edellytä viranomaisen kehotusta tai määräystä.
- Avustetaan suojaan tulevia ohjaamalla oikealle reitille ja tarvittaessa esimerkiksi nostamalla kynnyksen yli, taluttamalla tai kantamalla portaikossa.
- Väestönsuojat on suunniteltu rakennuksessa asuvien, työskentelevien tai muutoin oleskelevien henkilöiden käyttöön. Väestönsuojaan voi suojautua kuitenkin kuka tahansa suojautumista tarvitseva henkilö, jos hän ei vaaranna muiden suojassa olijoiden turvallisuutta ja suojassa on tilaa.
- Väestönsuojasta voi halutessaan poistua, jos poistuminen ei vaaranna muiden väestönsuojissa olevien henkilöiden turvallisuutta.
- Väestönsuojat on tarkoitettu ihmisten suojaamiseen (pelastuslaki 71 § 1 mom.). Lemmikkieläimet on suositeltavaa suojata sisätiloihin, esimerkiksi rakennuksen asuntoihin. Poikkeuksena voivat olla opaskoirat ja vastaavat avustajakoirat, joiden pääsy avustettavansa mukana väestönsuojaan edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 9 §).
- Väestönsuojan käytön turvallisuuden ja viihtyvyyden kannalta on tärkeää, ettei suojaan tuoda alkoholia, huumeita, aseita, lämpöä tuottavia laitteita (esim. kaasukeitintä tai myrskylyhtyä), eikä voimakkaasti tuoksuvia tuotteita.

Suojautumisen aikana

- Suojautumisen aikana ei saa nojata seiniin tai pitää päätä seinän läheisyydessä. Koko rakennus ja myös väestönsuojan seinät voivat asevaikutuksien vuoksi tärinä voimakkaasti, vaikka väestönsuoja suojaa hyvin asevaikutuksilta.
- Väestönsuojan eri alueilla on erilaisia käyttötarkoituksia: sisäänkäynti, vesipiste ja veden säilytys, käymälät, jätehuolto, laitteistotilat. Suojautujien tulee lähtökohtaisesti oleskella heille osoitetuilla alueilla, jotta muut alueet jäävät niille suunniteltujen toimintojen käyttöön.

- Jos suojautujia on paljon, on tilaa yhtä henkilöä kohden hyvin vähän. Väestönsuojiiin on mitoitettu jokaiselle henkilölle tilaa vain 0,6–0,75 m², sisältäen kunkin omat tarvikkeet.
- Mobiiliverkon käyttöä voidaan joutua rajoittamaan, jotta väestönsuojan käyttöhenkilöstö saa yhteyden internettiin. Matkapuhelin ja muut vastaavat laitteet tulee tällöin asettaa lentotilaan.
- Suojassa ei saa tupakoida, tehdä tulta tai käyttää sellaisia laitteita tai välineitä, joiden käyttöön liittyy tulipaloriski.

Siisteys ja järjestys

- Jokainen huolehtii itse
 - o oman alueensa siisteydestä suojautumisen aikana ja sieltä poistuessa
 - o omasta hygieniastaan. Jokaisen on pyrittävä estämään infektioautien leviäminen. Tavallisin tartuntatie on suora kosketus, joten käsihygienia on tärkeää erityisesti käymälässä käynnin jälkeen ja ennen syömistä.
- Käymäläastioissa on sisäpussit ja kansi. Hajuhaittojen ja haitallisten mikrobin leviämisen estämiseksi käymäläastian kansi suljetaan välittömästi asiointin jälkeen. Kädet on hyvä puhdistaa puhdistavilla tai desinfioivilla käsipyyhkeillä tai käsien desinfiointiaineella käymälässä käynnin jälkeen.
- Pilaantuvat jätteet lajitellaan niille varattuihin kannellisiin jäteastioihin.
- Vesi pyritään suojaamaan ihmisten välityksellä ja ilmassa leviäviltä epäpuhtauksilta. Varavesisäiliöt pidetään mahdollisuuksien mukaan kansilla suljettuina ja valolta suojattuna. Vesisäiliöitä käsitellessä tulee huolehtia käsien puhtaudesta.
- Lisäksi muita suojakohtaisia hygieniaohteita tarpeen mukaan, esimerkiksi käsien puhdistusmahdollisuus, muu peseytymismahdollisuus, maskien käyttö mm. sairastaessa.
- Väestönsuojaan voidaan myös varata saippuaa, kertakäyttöisiä käsi- ja siivouspyyhkeitä, puhdistavia tai desinfioivia käsipyyhkeitä tai käsien desinfiointiaineita sekä siivoukseen tarvittavia välineitä ja puhdistusaineita. Puhdistetaan käymälät ja suojan kosketuspinnat säännöllisesti, jos mahdollista.
- Suojautumisen päättyessä väestönsuoja tuuletetaan mahdollisuuksien mukaan huolella. Väestönsuoja siivotaan irtoroskista sekä tarpeen mukaan puhdistetaan lattiat ja muut pinnat. Jäteastiat ja käymälät tyhjennetään viranomaisten ohjeiden mukaan.

5.5 Varautuminen ongelma- ja vaaratilanteisiin

Suojautumistilanteessa on varauduttava mahdollisiin ongelma- ja vaaratilanteisiin, kuten väestönsuojan tai laitteistojen pienimuotoisiin huoltotarpeisiin, sähkökatkoihin, tapaturmiin, pieniin tulipaloihin ja välttämättömiin käynteihin väestönsuojan ulkopuolella esimerkiksi säteily- tai laskeumatilanteessa.

Kokemukset sodasta Ukrainassa ovat osoittaneet, että väestönsuojaa voidaan joutua käyttämään sodassa useita kertoja päivässä hyvinkin pitkällä aikavälillä. Väestönsuojan käytön suunnittelussa on varauduttava suojan pitkäaikaiseen käyttöön ja käytöstä johtuviin suojan käyttäjien toimesta tehtäviin yksinkertaisiin huoltotarpeisiin. Ilmanvaihtolaitteen pieniin huoltotehtäviin tarvittavia työkaluja ja voiteluainetta (öljyä tai rasvaa) on yleensä varattu väestönsuojan ilmanvaihtolaitteeseen kiinnitettynä pieneen työkalulaatikkoon. Ylipainemittarin varanestepulloa säilytetään usein mittarin päällä. Suunnittelua tehtäessä on hyvä tutustua laitteiden ohjeisiin tarvittavista varaosista sekä varautua huoltotoimenpiteisiin tarvittaviin työkaluihin ja valmistajan ohjein.

Suojassa on varauduttava selviytymään suojan käyttäjien voimin erilaisista onnettomuus- ja vaaratilanteista, kuten tapaturmista ja pienistä tulipaloista väestönsuojan sisäpuolella tai suojan ulkopuolella ilmanottoaukon läheisyydessä. **Pienten tulipalojen** sammuttamiseen voi varata esimerkiksi sankoruiskun, sammutuspeitteen, vesipohjaisen käsisammuttimen, vesiaستioita tai hiekkaa. **Ensiavun** antamiseksi suojaan on hyvä varata ensiapuohjeet sekä ensiapuvälineitä muun muassa verenvuodon tyhdyttämiseen, haavojen ja ruhjeiden sitomiseen ja puhdistamiseen.

Väestönsuojien käyttö onnistuu hyvin myös **sähkökatkojen** aikana, mutta oleskelun mukavuutta voidaan lisätä muun muassa otsa- tai taskulampuilla, matkapuhelimien varavirralla ja paristolla toimivilla radioilla.

Jos väestönsuojaan joudutaan suojautumaan pitkäaikaisesti esimerkiksi säteily- tai laskeumatilanteen takia, on varauduttava **säteilyltä ja myrkyllisiltä aineilta suojautumiseen** suojasta poistumisen ajaksi. Suojasta poistumista edellyttävä toimenpide voi olla esimerkiksi tulipalon sammuttaminen väestönsuojan ilmanottoaukon läheisyydestä tai muu henkeä pelastava toimenpide. Näihin tilanteisiin tarvitaan suojanaamari ja siihen sopiva suodatinosa sekä tiivispintainen suoja-asu (esimerkiksi sadeasu, kumisaappaat ja kumikäsineet), jonka avulla estetään vaarallisten aineiden pääsy iholle tai hengitysteihin. Näitä suojavälineitä voidaan tarvita myös käsiteltäessä suodatuskäytön aikana kontaminoituneita erityis- ja esisuodattimia.

Käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmassa on kuvattava **hätäpoistumisreitit käyttöönotto ja käyttö**. Maan alla sijaitsevilla väestönsuojilla on pääsääntöisesti luukku,

josta pääsee maanalaiseen hätäpoistumisreitit käytävään. Käytävän päässä on pystysuorassa seinässä kevytsoraharkkoilla umpeen muurattu tai metallisella luukulla suljettu aukko. Tämä aukko päättyy useimmiten maan alle korkeintaan kahden metrin syvyyteen maan pinnasta. Ulkopuolella oleva maa on oltava luukun alareunaan asti helposti kaivettavaa ja routimatonta. Ulostuloaukon esiin kaivamisesta väestönsuojaa käyttöönotettaessa on kerrottu oppaan luvussa 4.3.2.

Hätäpoistumisreitit luukun ja/tai kevytsoraharkkoseinän avaamiseen ja mahdollisen maa-aineksen kaivamiseen tarvitaan työkaluja, jotka tulee varata etukäteen ja joiden on oltava saatavilla suojaa käyttöönotettaessa ja käytettäessä. Maan pinnalla sijaitseissa väestönsuojissa hätäpoistumisreitillä tarkoitetaan useimmiten väestönsuojan seinässä olevaa luukkua, joka johtaa suoraan ulos.

Suunnitelmat ongelma- ja vaaratilanteissa toimimiseksi kirjoitetaan auki helposti ymmärrettäviksi ja noudatettaviksi **toimintaohjeiksi**. Toimintaohjeiden tulee aiemmin mainittujen tilanteiden lisäksi kattaa ohjeet myös mahdollisten muiden tunnistettujen onnettomuus-, vaara- ja häiriötilanteiden varalle. Ohjeiden on oltava kohdekohtaiset siten, että ne huomioivat nimenomaisesti kyseisen väestönsuojan ja sen käyttäjien tarpeet sekä väestönsuojan tekniset ominaisuudet. Toimintaohjeet voi yhdistää ohjeisiin väestönsuojassa toimimiseksi, jos se on tarkoituksenmukaista.

Ongelma- ja vaaratilanteisiin varautumiseksi **tarvittavia tarvikkeita** voi täydentää käyttöönoton yhteydessä esimerkiksi kotoa tai muualta rakennuksen käyttötarvikkeista. Erityisesti vanhentuvien tarvikkeiden säilytyksessä ja käyttöönotossa voidaan hyödyntää rakennuksen ja sen käyttäjien normaalin arjen tarvikkeita. Tarvikkeiden tulee kuitenkin olla suunnitellussa paikassa saatavilla ja kirjattuna suunnitelmaan, eikä tarvikkeiden hankkimista voida suunnitella tehtäväksi vasta väestönsuojaa käyttöönotettaessa.

6 Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmasta tiedottaminen ja asianomaisten perehdyttäminen

Pelastustoimesta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:n 3 momentin mukaan pelastussuunnitelmasta on tiedotettava tarvittavalla tavalla asianomaisen rakennuksen tai muun kohteen asukkaille ja työntekijöille sekä muille, joiden on osallistuttava pelastussuunnitelman toimeenpanoon.

Etukäteen tehtävä tiedottaminen ja perehdyttäminen on suunniteltava tapauskohtaisesti. Hyvä käytäntö on, että osa kiinteistön käyttäjistä koulutetaan ja perehdytetään suojan käyttöönottoon ja käyttöön jo etukäteen. Suositeltavaa on kouluttaa useampi henkilö, jolloin on todennäköisempää, että ainakin joku heistä on paikalla, jos väestönsuojat määrättäisiin käyttöönotettaviksi. Koulutusta järjestävät muun muassa Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK, paikalliset pelastusliitot ja yksityiset toiminnanharjoittajat.

Kaikille kiinteistön käyttäjille väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaa ei yleensä ole tarpeellista jakaa sellaisenaan. Myöskään ohjeita väestönsuojassa toimimiseksi (luku 5.4) tai toimintaohjeita väestönsuojan käytön aikaisiin onnettomuus- ja vaaratilanteisiin (luku 5.5) ei yleensä ole tarpeellista jakaa kaikille käyttäjille, jollei väestönsuojaa ole otettu käyttöön.

Yksityiskohtaisten toimintaohjeiden sijaan kiinteistön käyttäjille voi etukäteen jakaa yleisluontoisempaa tietoa muun muassa kiinteistön väestönsuojan tai -suojien sijainnista, väestönsuojien toimintaperiaatteesta, häiriö- ja kriisitilanteisiin varautumisesta sekä suunnitellusta toiminnasta, jos väestönsuojat määrätään käyttöönotettaviksi. Halutessaan väestönsuojassa voi pitää myös esimerkiksi tutustumistilaisuuden. Kun väestönsuojan käyttöönottoa ja käyttöä koskevat perusperiaatteet ovat jo ennalta tuttuja, hoituu käyttöönotto ja käyttö tositilanteessa sujuvammin.

Jos väestönsuoja toimii normaalioloissa varastotiloina tai on muuten kiinteistön käyttäjien käytössä, on tiedottamisessa hyvä muistuttaa myös suojan kunnossapitokäytännöistä ja ohjeistaa mahdollisten havaittujen puutteiden ilmoittamisesta.

Väestönsuojan **käyttöönoton ja käytön** aikana tehtävään tiedottamiseen kuuluu muun muassa suojautujien opastaminen siinä, miten suojaan siirrytään, mitä suojaan

otetaan mukaan ja kuinka suojautuminen tapahtuu käytännössä. Väestönsuojan käyttöönotosta ja käytöstä on hyvä laatia valmiiksi suunnitelman liitteeksi lyhyt tiedote rakennuksen käyttäjille. Verkossa on saatavilla valmiita malleja, joita voi täydentää suojakohtaisilla tiedoilla. Tiedotteen laatimiseksi on oltava valmiiksi suunniteltuna ja päätettynä muun muassa se, kuinka väestönsuoja tyhjennetään ja mihin tavarat varastoidaan.

LUONNOS

7 Väestönsuojiiin liittyvä valvonta ja ohjaus

Pelastuslaitosten tulee huolehtia pelastuslain 27 §:ssä säädetystä, hyvinvointialueen päätöksen mukaisesta pelastustoimelle kuuluvasta **ohjauksesta, neuvonnasta ja turvallisuusviestinnästä**. Pelastuslaitos huolehtii myös pelastustoimen **valvontatehtävistä**.

7.1 Pelastusviranomaisen suorittama valvonta

Väestönsuojien osalta pelastusviranomainen valvoo, että väestönsuojan laitteet ja varusteet on huollettu ja tarkastettu asianmukaisesti (pelastuslaki 12 §), väestönsuojan laitteet on niiden toimintakunnon varmistamiseksi tarkastettu ja huollettu vähintään 10 vuoden välein (sisäasiainministeriön asetus väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta 20.1 §), ja väestönsuoja sekä suojeluvälineet ja -laitteet on pidetty sellaisessa kunnossa, että väestönsuoja voidaan ottaa käyttöön 72 tunnissa (pelastuslaki 76 §). Myös käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman valvominen on keskeinen osa sekä väestönsuojiiin että pelastussuunnitelmiin liittyvää valvontaa.

Pelastusviranomaisella on valvontatehtävien hoitamiseksi tiedonsaantioikeus sekä kohteen omatoimiseen varautumiseen että pelastussuunnitelmaan liittyvien tietojen osalta. Kuten muutkin säädöksissä vaaditut suunnitelmat, muut asiakirjat ja järjestelyt, myös väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma on palotarkastuksen yhteydessä esitettävä palotarkastuksen suorittajalle (pelastuslaki 80.2 §).

Kiinteistön omistajalla, haltijalla ja toiminnanharjoittajalla on lisäksi velvollisuus pyynnöstä toimittaa pelastussuunnitelma (väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelma mukaan lukien) maksutta hyvinvointialueen pelastusviranomaiselle valvontaa varten (pelastuslaki 80.3 §). Väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmaa ei kuitenkaan tarvitse sen laatimisen tai päivittämisen yhteydessä toimittaa pelastuslaitokselle ilman erillistä pyyntöä. Pelastusviranomaisella on oikeus tallentaa valvontaa varten saamiensa, pelastussuunnitelmaa koskevia tietoja valvontarekisteriinsä (pelastuslaki 93 §).

Valvonnan yhteydessä tarkastetaan, että käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman sisältää tarvittavat tiedot väestönsuojan käyttöön ottamiseksi ja käyttämiseksi (pelastuslaki 15 §, valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2.2 §). Suunnitelman sisältöä verrataan

kohteen todellisiin turvallisuusjärjestelyihin sekä muun muassa väestönsuojan käyttöönottoa ja käyttöä varten tehtyyn materiaaliseen varautumiseen.

Sisäministeriö (2025) on julkaissut erillisen yleisoppaan ”*Pelastussuunnitelma*”, jossa kuvataan enemmän pelastusviranomaisen tekemän valvonnan perusteita sekä yleisesti pelastussuunnitelmaa koskevaa valvontaa.

7.2 Pelastusviranomaisen ohjaus ja neuvonta

Pelastuslaitoksella on velvollisuus antaa neuvontaa pelastussuunnitelmaan laadinnasta (valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011 2.4 §). Velvoite sisältää neuvonnan antamisen myös pelastussuunnitelman osuudelle, jossa suunnitellaan väestönsuojan käyttöönotto ja käyttö.

Pelastusviranomainen voi antaa yleisluontoista neuvontaa muun muassa tarjoamalla malleja ja esimerkkejä väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelman laatimiseen. Lisäksi neuvontaa on muun muassa suunnitelman laadintaan liittyviin kysymyksiin vastaaminen. Pelastuslaitoksen rooli on nimenomaisesti antaa neuvontaa, ei tehdä väestönsuojan käyttöönotto- ja käyttösuunnitelmia kiinteistön haltijan puolesta.

Pelastuslaitoksilla neuvontapalvelut on järjestetty useimmiten sähköpostitse ja puhelinneuvonnalla. Pelastuslaitosten yhteystiedot löytyvät osoitteesta pelastustoimi.fi/pelastuslaitokset.

Liite 1: Sanasto ja keskeiset käsitteet

Tässä oppaassa käytetään seuraavia keskeisiä käsitteitä. Käsitteen kohdalla on mainittu, jos se perustuu tiettyyn lähteeseen.

Geneven sopimukset ovat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeinen osa. Niiden tarkoitus on suojella siviilejä aseellisissa selkkauksissa ja sodissa. Yksi näistä sopimuksista on Geneven sopimusten ensimmäinen lisäpöytäkirja, joka rajoittaa sodankäyntiä ja käsittelee siviiliväestön suojelua aseellisissa konflikteissa. Pöytäkirja korostaa siviiliväestön oikeutta suojeluun ja kieltää siviiliväestön kohtuuttoman kärsimyksen ja vahingoittamisen. Lisäpöytäkirjan mukaan väestönsuojeluhenkilöstö, -materiaali ja -tilat nauttivat suojelua aseellisissa konflikteissa. Yli 170 valtiota, Suomi mukaan lukien, on ratifioinut tämän lisäpöytäkirjan, mikä tarkoittaa, että ne ovat ottaneet sen osaksi omaa lainsäädäntöään. Suomi on sitoutunut noudattamaan näitä kansainvälisiä sopimuksia väestönsuojelun yhteydessä.

Kalliosuojilla tarkoitetaan kallioon louhittuja väestönsuojia, joissa voi olla suojapaikkoja tuhansille henkilöille. Kalliosuojat voivat olla osittain yleisiä väestönsuojia liikkuvan väestön käyttöön tai yhteiskäyttöön tarkoitettuja suojia, jolloin suojapaikat ovat suunniteltu alueen asukkaiden tai työpaikkojen käyttöön.

Kiinteistöllä tarkoitetaan kiinteistörekisteriin merkittyä maan tai vesialueen omistuksen yksikköä, siihen kuuluvine rakennuksineen, etuuksineen ja rasitteineen. Sanaa kiinteistö käytetään yleiskielessä yleisesti muun muassa pelkästä rakennuksesta. (Sastokeskus TSK 2017)

Omatoiminen varautuminen koskee kaikkia toiminnanharjoittajia, rakennusten haltijoita ja omistajia, rakennuksen tai toiminnan koosta riippumatta. Varautumisvaatimus koskee kaikkea kohteen koko toimintaa, myös muualla kuin rakennuksessa tapahtuvan toiminnan. Omatoimisen varautumisen varautumisvaatimus kattaa onnettomuuksien ja vaaratilanteiden ehkäisemiseen tähtäävät toimenpiteet sekä varautumisen onnettomuustilanteissa toimimiseen. Poikkeusoloja varten tapahtuva omatoiminen varautuminen käsittää varautumisen myös kohdekohtaisiin väestönsuojelutoimenpiteisiin, kuten väestönsuojien käyttöönottoon ja toimintaan kohteessa poikkeusolojen valitessa. (HE 257/2010 vp.)

Pelastussuunnitelma on onnettomuuksien ennaltaehkäisemiseksi ja vaaratilanteiden varalta tiettyä kohdetta varten laadittava suunnitelma. Pelastussuunnitelmassa tulee myös selvittää, miten omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa. Pelas-

tussuunnitelma voi olla laadittu rakennettuun tai toiminnalliseen (esimerkiksi yleisöta-
pahtuma) kohteeseen. Pelastussuunnitelmasta säädetään pelastuslaissa ja valtioneu-
voston asetuksessa pelastustoimesta.

Pelastussuunnittelu on kohteen turvallisuuden suunnittelu- ja toteutusprosessi,
jonka lopputuloksena kohde laatii pelastussuunnitelman.

Poikkeusoloilla tarkoitetaan valmiuslaissa tarkoitettua yhteiskunnan tilaa, jossa on
niin paljon tai niin vakavia häiriöitä tai uhkia, että on tarpeen mahdollistaa viranomais-
ten tavanomaisesta poikkeava toimivaltuuksien käyttö. Poikkeusolojen vallitsemisen
toteaa valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa. Viranomaisten
poikkeavista toimivaltuuksista poikkeusoloissa säädetään valmiuslaissa (1552/2011),
ja näiden säännösten soveltamisen aloittamisesta säädetään valtioneuvoston asetuk-
sella (niin kutsuttu käyttöönottoasetus). Poikkeusolojen määritelmä on esitetty val-
miuslain (1552/2011) 3 §:ssä. (Sanastokeskus TSK2017, valmiuslaki 1552/2011)

Rakennus on erillinen, kiinteä tai paikallaan pidettäväksi tarkoitettu, omalla sisään-
käynnillä varustettu kokonaisuus, joka sisältää eri toimintoihin tarkoitettua katettua ja
yleensä ulkoseinien tai muista rakennelmista erottavien seinien rajoittamaa tilaa. Ra-
kennuksiksi ei yleensä lueta kevytrakenteisia katoksia, kioskeja yms. eikä siirrettä-
vissä olevia matkailuvaunuja, laivoja yms. (Sanastokeskus TSK 2017, rakentamislaki
751/2023 2 §)

Rakennuksen haltijalla tarkoitetaan tahoja, jolle hallinta kuuluu rakennuksen omista-
jana tai tahoja, jolle rakennuksen hallintaoikeus on vuokrasopimuksen perusteella siir-
retty. Rakennuksen haltijalla on pitkäaikainen käyttöoikeus rakennukseen ja käyttää
kohteessa tosiasiallista valtaa.

Rakennuksen omistaja on taho, jolla on lainhuuto kiinteistöön. Rakennuksilla ja
maapohjalla voi olla eri omistajat. Kiinteistön hallintaoikeus on omistajalla, ellei hallin-
taoikeutta ole sopimuksella sovittu toisin.

Teräsbetonisuoja ovat vuoden 1960 jälkeen valmistuneet alle 150 suojapaikkaa si-
sältävät pienemmät teräsbetonisuoja (C-, S1- ja K-luokkien väestönsuoja) ja yli 150
suojapaikkaiset raskaat teräsbetonisuoja (A-, B-, S3- ja S2-luokkien väestönsuoja).

Toiminnanharjoittajalla tarkoitetaan toimintaa harjoittavia yksityisiä ja julkisia tahoja.
Yksityisiä toimijoita voivat olla esimerkiksi kaupat, ravintolat ja toimistotiloja käyttävät
yritykset sekä asumis- ja hoivapalveluita tuottavat palveluntuottajat. Julkisia toimijoita
ovat esimerkiksi oppilaitokset, virastot tai terveysasemat.

Väestönsuojan suojautumisvaiheilla tarkoitetaan seuraavaa:

Ohituskäytöllä tarkoitetaan väestönsuojan ilmanvaihtolaitteen tyypillisintä käyttötapaa, jolloin ulkoa otettu ilma kulkee esisuodattimen kautta suoraan ohitusilmaputkea ja jakokanavistoa pitkin väestönsuojaan. Ohituskäyttöä käytetään, kun ulkona ei ole myrkyllisiä kaasuja tai radioaktiivisia aineita, jolloin ei ole tarvetta suodattaa sisään tulevaa ilmaa erityissuodattimen kautta.

Sulkukäytöllä tai -tilalla tarkoitetaan suojautumisvaihetta, jossa väestönsuojaan ei oteta eikä poisteta ilmaa. Väestönsuojan ilmanvaihto on pysäytetty ja kaikki ovet, luukut ja venttiilit ovat kiinni. Sulkukäyttöä käytetään lyhytaikaisesti, enintään muutaman tunnin ajan, siirryttäessä ohituskäytöstä suodatuskäyttöön ja esimerkiksi hyvin voimakkaassa laskeumatilanteessa tai jos väestönsuojan ilmanottoaukon läheisyydessä on savua.

Suodatuskäytöllä tarkoitetaan suojautumisvaihetta, jossa erityissuodatin on asennettu paikoilleen ja suojaan tuleva ilma suodatetaan erityissuodattimen läpi. Suodatuskäyttöön siirrytään viranomaisen määräyksestä tai jos ulkona havaitaan myrkyllisiä kaasuja tai radioaktiivista ainetta

Valmiustilassa väestönsuoja on valmisteltu käyttökuntoon. Valmiustilanteessa ei ole suojautumistarvetta, eikä suojassa ihmisiä. Valmistilassa suojaan voi siirtyä nopeasti ja laitteet ovat käyttövalmiina suojautumistilannetta varten.

Väestönsuojapiirustuksessa kuvataan tyypillisesti väestönsuojan tärkeimpien toimintojen, laitteiden ja varusteiden sijainti sekä käyttöön otossa purettavat rakenteet. Väestönsuojan suunnitteluvaiheessa on usein laadittu väestönsuojapiirustus ja sitä säilytetään väestönsuojan muiden dokumenttien yhteydessä. Rakennuksen alkuperäiseen väestönsuojapiirustukseen voi tehdä väestönsuojan käyttöönoton ja käytön suunnittelun yhteydessä muutoksia toimintojen sijoittelun suhteen.

Väestönsuojelu on siviiliväestön suojelemista aseellisen hyökkäyksen aiheuttamilta ja sen aikaisilta muilta vaaroilta. Väestönsuojelu on sodan ajan toimintaa. Väestönsuojeluun varautuminen on normaaliolojen aikaista etukäteissuunnittelua ja valmistautumista hyvin poikkeuksellisiin uhkiin. Väestönsuojeluun liittyviä toimintoja ovat muun muassa väestön varoittaminen, evakuointi, väestönsuojiin suojautuminen sekä sammutus- ja pelastustoiminta. Geneven sopimuksen ensimmäisessä lisäpöytäkirjassa määritellään, mitkä tehtävät kuuluvat väestönsuojeluun. Väestönsuojelun tunnuksena käytetään sinistä tasasivuista kolmiota oranssilla pohjalla.

Liite 2: Väestönsuojan materiaalit ja varusteet

Säädösten mukaiset varusteet

Kussakin väestönsuojassa noudatetaan laitteiden ja varusteiden osalta säädöksiä, jotka ovat olleet voimassa rakennusluvan hakuhetkellä. Jos hankitaan uusia varusteita, niiden tulee olla hankintahetkellä voimassa olevien säädösten mukaisia. Väestönsuojan käyttöön liittyvät vaatimukset, kuten viestilaitteet, koskevat kaikkia väestönsuojia.

Sisäasiainministeriön asetuksen väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta (506/2011) mukaan väestönsuojassa on oltava:

- sulkutelta (tai sulkuhuone)
- varavesisäiliöt
- käymäläkalusteet (vuoden 1991 tai sitä myöhempien säädösten mukaan rakennetuissa väestönsuojissa myös kuivakäymäläkomerot, jollei tilassa ole vesikäymälöitä)
- tarkoituksenmukaisen jätehuollon mahdollistava varustus
- matkaviestimen käytön mahdollistava tekninen järjestelmä tai puhelinpiste, joka on kytketty valmiiksi puhelinverkkoon joko omana liittymänä tai rakennuksessa olevan puhelimen rinnakkaisliittymänä.

Geneven sopimuksen I lisäpöytäkirjan (82/1980) 66 artiklan mukaan väestönsuojat on oltava tunnistettavissa, joten väestönsuojassa on oltava myös:

- opaskyltit ja tarrat väestönsuojan merkitsemiseen.

Tarveharkinnan perusteella hankittavat, väestönsuojakohtaiset materiaalit ja varusteet

Väestönsuojan käyttöönotto ja käyttösuunnitelmassa kuvattujen toimenpiteiden ja tehtävien hoitamiseksi hankitaan tarpeen mukaan (luku 4.2) esimerkiksi seuraavia tarvikkeita:

- työkaluja
 - o tilojen tyhjentämiseen ja rakenteiden purkamiseen
 - o tarvittavien tilojen ja välineiden kokoamiseen
 - o väestönsuojan laitteiden valmisteluun
 - o hätäpoistumisreitien avaamiseen
- tarvikkeita väestönsuojan ja sen laitteiden kunnossapitoon

- lepäämisen mahdollistavat järjestelyt esimerkiksi vuoteita, muita kalusteita tai patjoja
- joukkoviestinnän seuraamisen mahdollistavat välineet, esimerkiksi radio, joka toimii paristoilla tai muutoin ilman verkkovirtaa
- sähkökatkoihin varautumiseksi esimerkiksi otsa- tai taskulamppuja, jotka toimivat paristoilla tai muutoin ilman verkkovirtaa
- tapaturmiin varautumiseksi tarvittavia ensiapuvälineitä
- alkusammutuskalustoa pieniin tulipaloihin varautumiseksi
- varusteet väestönsuojan ulkopuolella käymiseen laskeuma- tai säteilytilanteissa.

Varusteita ja materiaalia ei tarvitse säilyttää väestönsuojassa, mutta niiden sijainti on merkittävä suunnitelmaan. Tällaisia tarvikkeita voivat olla esimerkiksi nopeasti vanhentuvat tarvikkeet kuten paristot tai ensiaputarvikkeet sekä normaalioloissa muussa käytössä olevat tarvikkeet kuten patjat, otsalamput tai radiot. Muualla säilytettävien tarvikkeiden sijainti on kirjattava suunnitelmaan, jolloin varmistetaan, että ne ovat käyttöönotettavissa 72 tunnin kuluessa viranomaisten määräyksestä ottaa väestönsuoja käyttöön.

Lähteet

Painetut

Sanastokeskus TSK. 2017. Kokonaisturvallisuuden sanasto. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry

Sähköiset

YK:n yleiskokous. 1948. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.
https://um.fi/documents/35732/0/UDHR_suomennos.pdf/6ac83870-f353-965e-fc4c-b0dbef95931d?t=1701958455409. Viitattu 29.4.2024.

United Nations. 1948. Universal Declaration of Human Rights
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>. Viitattu 29.4.2024.

Sopimukset

Geneven sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana 12 päivältä elokuuta 1949. SopS 8/1955.

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I lisäpöytäkirja). SopS 82/1980.

Säädös- ja määräysviittaukset

Hallituksen esitys eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta. HE 257/2010 vp.

Pelastuslaki 379/2011. Viitattu 23.5.2024

Sisäasiainministeriön asetus väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta 506/2011. Viitattu 23.5.2024

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011. Viitattu 23.5.2024

Valtioneuvoston asetus väestönsuojista 408/2011. Viitattu 19.4.2024

Valtioneuvoston asetus väestönsuojan laitteista ja varusteista 409/2011. Viitattu 19.4.2024

Sisäasiainministeriö. 2011. Muistio sisäasiainministeriön asetukseen (506/2011) väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja laitteiden kunnossapidosta

Sisäasiainministeriö. 2011. Muistio valtioneuvoston asetukseen (407/2011) pelastustoimesta

LUONNOS